M 18+
6,-

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

1998 GEGUŽĖ - MAY Nr. 5 (299) $ 1.50

akiračiai

VARGAIS NEGALAIS SUFORMUOTA VYRIAUSYBĖ

Nors iki Prezidento rinkimų atrodė, jog nesvarbu, kas laimėtų kelialapį į S. Daukanto aikštės rūmus, G. Vagnoriaus Vyriausybės lauks tik formalumai, performuoti tą pačią Vyriausybę užtruko be kelių dienų keturis mėnesius. Žinoma, skaičiuojant nuo Prezidento rinkimų antrojo rato — sausio ketvirtosios.

Tik balandžio 29 dieną Seimas sutiko drauge su Statybos ir urbanistikos, Ryšių ir informatikos ministerijomis drauge palaidoti ir vos 1,5 metų gyvavusią Europos reikalų ministeriją. Pastarosios mirties labiausiai troško Lietuvos krikščionių demokratų partija ir valstybės Prezidentas.

Jei Prezidentas gali jaustis nugalėtoju, tai krikščionims demokratams ši laukta mirtis tapo visišku pralaimėjimu. Vyresnieji valdančiosios koalicijos partneriai konservatoriai nusprendė, kad jei vietoj 17 ministerijų lieka tik 14, tai nėra jokio reikalo krikdemams skirti tris ministrų portfelius, kaip buvo iki rinkimų, kai krikdemai valdė Krašto apsaugos, Užsienio reikalų bei Švietimo ir mokslo ministerijas. Todėl konservatoriai nutarė, jog vietoj jau anksčiau pašalinto akademiko Z. Zinkevičiaus švietimui visai neblogai vadovaus konservatoriškų pažiūrų poetas K. Platelis. Atrodo, kad ir Prezidentas poeto ministeriavimui netrukdys, nors socialdemokratai iš anksto ėmė spiegti, jog tai bus pats nekompetentingiausias švietimo ministras per visą pastarųjų 8 metų šalies istoriją.

Ilgas, ištęstas ir skandalingas Lietuvos vyriausybės formavimas, kai konservatoriai ir krikdemai viešai riejosi tarpusavyje, o krikdemas A.Patackas aiškino, kad švietimo ir mokslo ministro portfelis jiems priklauso vos ne kaip prigimtinė teisė, tapo net tarptautiniu įvykiu. Su Seimo pirmininku Vytautu Landsbergiu balandžio 30 d. susitikęs Danijos ambasadorius Peras Carlsenas domėjosi, kodėl užsitęsė Lietuvos Vyriausybės formavimas. V. Landsbergis sakė, jog Vyriausybės formavimo eigoje pasiektas didelis laimėjimas – išvengta nereikalingos konfrontacijos. Seimo pirmininko atstovės spaudai pranešime teigiama, kad buvo atsižvelgta į prezidento V. Adamkaus pageidavimą atsisakyti trijų ministerijų, tarp jų ir Europos reikalų.

Atrodo, kad abiems koalicijos partneriams galvos skausmas nuo Vyriausybės performavimo nepraeis dar ilgai. Antai krikščionys demokratai nusprendė iš partijos išvyti Seimo narį I. Uždavinį, kuris viešai reiškė nepasitenkinimą, kad krikdemų vadovybė leido iš švietimo ir mokslo ministrų atšaukti akademiką Z. Zinkevičių.

Kažkokie dūmai rūksta ir iš konservatorių kamino. Konservatorių valdybos narys A. Vidžiūnas kategoriškai paneigė pranešimus apie neva ypač sustiprėjusią valdančiosios partijos lyderių priešpriešą partinės konferencijos išvakarėse.

Pasak žiniasklaidos, uždarame konservatorių valdybos ir politinės tarybos posėdyje trečiadienį valdybos pirmininkas ir premjeras Gediminas Vagnorius apkaltino partijos ir Seimo pirmininką Vytautą Landsbergį intrigomis prieš save. Pastarasis, pasak pranešimų, kategoriškai paneigė kolegos įtarinėjimus, pavadinęs juos užgauliais.

Posėdyje dalyvavęs konservatorių valdybos narys, Seimo vicepirmininkas Arvydas Vidžiūnas pareiškė „kategoriškai nesutinkąs", kad partijos vadai tokiais žodžiais demonstravo tarpusavio nesutarimus, o žiniasklaidos pranešimus pavadino „mitu". „To skilimo tarp V. Landsbergio ir G. Vagnoriaus norima iš šalies greičiau sulaukti, bet jie yra pakankamai protingi žmonės, kad tai paliktų mitu", — sakė A. Vidžiūnas.

Skilimą tarp partijos lyderių nuolat įžvelgia parlamentinė opozicija, be kita ko, įtarinėjanti premjerą G. Vagnorių siekiant diktuoti savo valią Seimui. Pasak A. Vidžiūno, vidiniuose partijos posėdžiuose nuolat būna smarkiau ar santūriau diskutuojama, ir paskutinio balandžio trečiadienio susirinkimas „nebuvo niekuo ypatingas", lyginant su daugeliu kitų.

A. Vidžiūnas nemano, kad partijos vadovybės priešprieša gali išryškėti gegužės 1 dieną Vilniuje rengiamoje konservatorių konferencijoje. „Tai bus darbinė konferencija, kurioje bus svarstomos tolesnės veiklos gairės",– sakė A. Vidžiūnas. Pasak jo, organizaciniai reikalai, pavyzdžiui, valdybos keitimas, yra suvažiavimo kompetencija, o suvažiavimas vyks tik lapkričio mėnesį.

Tačiau šis neįprastai šiltas balandis Lietuvoje ypatingas ne politikų nesutarimais. Kauno „Žalgirio" krepšininkai ne tik pateko į kitų metų Eurolygos čempionatą, kuriame žaidžia geriausios Europos komandos, bet ir laimėjo antrąją pagal svarbą Europos taurę — Europos taurių laimėtojų taurę. Tai įvyko Belgrade, kur kauniečiai paguldė ant menčių Milano „Stefanel" ekipą — 82:67. Įdomiausia tai, kad visas „Žalgirio" klubo metų biudžetas prilygo vieno „Stefanel" krašto puolėjo, buvusio Jutos „Jazz" žaidėjo Baily metinei algai — 900 tūkst. JAV dolerių.

Lietuviai įrodė, kad ne viską lemia pinigai. Kita vertus, įrodyta ir tai, kad A.Sabonio laikų „Žalgiris" neliko tik legenda, nes, pavyzdžiui, 1985 m. „Žalgiriui" tokios taurės nepavyko iškovoti net su A. Saboniu.

Rimvydas Valatka

Vilnius, 1998.IV.30

Šiame numeryje

AR ĮMANOMAS LIETUVIŲ IR ŽYDŲ DIALOGAS

Kolektyvinio dialogo beprasmybė: kalbėtis gali tiktai individai. Ar būtinai skaudžiausia sava kančia? Apie ką galėtų kalbėtis dvi sužeistos sąmonės?

AR MOKOMĖS IŠ PRAEITIES?

Kaip nepriklausomybės atstatymo kelius ir klystkelius prieš keturiasdešimt penkerius metus įsivaizdavo Nepriklausomybės akto signataras, profesorius, buvęs Vilniaus universiteto rektorius Mykolas Biržiška.

KULTŪROS MEISTRAS DIRBTUVĖJE

Žvligsnis į paskutinę, po mirties išėjusią Vytauto Kavolio knygą.

SKILTYS, LAIŠKAI, POLEMIKA
SPAUDOS APŽVALGA

PREZIDENTAS KVEPIA ROŽĖMIS...

Jeigu amerikietis pašnekovas paklaustų jūsų, kaip sekasi Valdui Adamkui naujose pareigose, praėjus daugiau kaip dviems mėnesiams po pareigų perėmimo, galite drąsiai atsakyti „amerikoniškai": naujasis Prezidentas kvepia rožėmis. Tai reikštų, kad sekasi jam labai gerai. Geriau, negu buvo galima tikėtis. Optimistai turbūt to ir tikėjosi, tačiau net ir Adamkaus šalininkai ne visi yra optimistai. Prisipažinsiu, kad ir aš buvau tarp tų, kurie baiminosi, kad „užsienietiška" Adamkaus patirtis kažin ar padės jam pastebėti ir išvengti visų Lietuvos politikoje slypinčių „vilkduobių". Tuo labiau, kad naujasis Prezidentas neturėjo nei patyrusios vietinės komandos, nei stipraus partinio užnugario. Tiesa, jį rėmė Centro sąjunga, tačiau ji kol kas – tik mažumos partija, neturinti didelės politinės jėgos, nors apklausų duomenys ateinančiuose rinkimuose jai pranašauja laimėjimą (žr. lentelę 15-me psl.). O rinkiminė Adamkaus draugystė su konservatoriais ir pasibaigė su rinkimais, neš konservatoriai turėjo savus tikslus ir Adamkų antrame rinkimų rate rėmė tik todėl, kad labai bijojo savo pačių demonizuoto A. Paulausko laimėjimo.

Abejones naujai išrinkto valdančiajai koalicijai nepriklausančio Prezidento sėkme stiprino ir palyginti nedidelės prezidento konstitucinės galios, kurias dar labiau sumenkino Konstitucinis teismas, tuoj po rinkimų paskelbęs, kad naujai išrinkus prezidentą vyriausybė neturi atsistatydinti. Prezidentui šiuo atveju palikta tiktai ceremoninė funkcija užklausti Seimą, ar šis dar tebepasitiki senąja vyriausybe.

Tačiau turbūt svarbiausia abejonių naujojo Prezidento sėkme priežastis slypi pačiuose rinkimų rezultatuose. Sužinojęs, koks plonas balsų sluoksnis laimėtoją skiria nuo pralaimėjusiojo, nenorom prisiminiau vieno Icchoko Mero romano pavadinimą: „Lygiosios trunka akimirką". Ir pagalvojau, kad tik

(tęsinys 16-ame psl.)

KIENO VARDU KALBAMA ?

Drauge (nr. 69, 1998) aprašant Detroito lietuvių organizacijų veiklą buvo įdėta žinutė, kad per Lietuviškų melodijų radijo valandėlę kalbėjusi Asta Banionytė. Toje korespondencijoje taip rašoma:

Kovo 28 d. „Lietuviškų melodijų" radijo valandėlės programoje dalyvavusi Asta Banionytė pranešė, kad praėjusios savaitės laiškai ir telefono skambinimai Michigano senatoriams Levinui ir Abrahamui buvo sėkmingi, ypač senatoriui Levin, kurio štabas pranešė, kad Senatorius susilaikys nuo balsavimo už sen. Warner NATO protokolų sutarties pataisas, siūlančias atidėti naujų kraštų priėmimą trejiems metams. Asta Banionytė taip pat komentavo apie naujos Lietuvos vyriausybės sudėtį, pabrėždama, kad prezidentas Adamkus susilauks išeivijos kritikos dėl LDDP atstovo priėmimo į vyriausybę ir Švietimo bei Europos ministrų pakeitimų.

Iš kur Asta Banionytė žino, kad prez. Adamkus susilauks išeivijos kritikos dėl kai kurių ministrų paskyrimo? Kitaip sakant, ar išeivija dėl Lietuvos prezidento ir vyriausybės narių turi kokią nors bendrą nuomonę? Tokie reiškiniai, kai kalbama visos išeivijos vardu, vis dažniau pasikartoja. Prezidentui A. Brazauskui lankantis JAV *Draugo* redaktorė viešai pareiškė, kad jis yra ne mūsų prezidentas! Dabar išrinkus prez. Valdą Adamkų ir jam trumpam grįžus į Čikagą, per įvairius susitikimus jo rinkiminės komandos vardu kalbėjęs S. Baras visą laiką primygtinai pabrėždavo, kad Adamkus yra mūsų prezidentas, mes jį išrinkome. Tai pagaliau kaip čia yra? Ar tik mes renkam ir sprendžiam, kuris prezidentas yra mūsų, ar ne mūsų?

Kiekvienas gali turėti savo nuomonę; toji teisė taip pat priklauso ir Astai Banionytei, jeigu ji kalbėtų apie dalies išeivijos galimus priekaištus prez. Adamkui, bet kalbėti apie visos išeivijos priekaištus tai jau kitas dalykas.

KEISTAS ALT'OS PIRMININKO SKUNDAS

Naujai išrinktas Amerikos Lietuvių Tarybos (ALT'os) pirmininkas Jonas Račkauskas, atrodo, prisiminęs senų laikų ALT'os veiklą ir svarbą, kai Lietuva dar buvo sovietų okupuota, sugalvojo ir dabar, pasiremdamas pirmininkyste, kritikuoti Lietuvos vyriausybę dėl Lietuvos konsulato Čikagoje veiklos. Jis parašė skundą Prezidentui, girdi, Užsienio reikalų min. A. Saudargo nurodymu Čikagoje naujas konsulas nori įsikurti miesto centre, kur reikia mokėti aukštas patalpų nuomas, be reikalo švaistyti biudžeto lėšas, kai tuo tarpu galėtų įsikurti, pvz., Jaunimo centre.

Tame skunde, tarp kitko, jis taip rašo (*Lietuvių balsas*, nr. 8, 1998):

Rašau Jums, atrodo, man ir Jums labai svarbiu reikalu. Užsienio reikalų ministro A. Saudargo nurodymu, Čikagoje atidarytas Lietuvos Respublikos generalinis konsulatas, paskirtas naujas karjerinis konsulas ir vicekonsulė. Mūsų žiniomis šis naujasis konsulas ruošiasi pasirašyti sutartį dėl naujų patalpų konsulatui, kurios turėtų būti pačiame miesto centre – Water Tower ar Hancock Center 36-me aukšte. Jūs, aišku, suprantate, kokia bus mėnesinė nuomos kaina ir ką ji reiškia Lietuvos biudžetui. Po Čikagą sklinda žinios, kad vicekonsulė už valdžios pinigus miesto centre išsinuomavo butą, mokėdama apie 1,500 dol. į mėnesį, o pats konsulas ieško buto Highland Park apylinkėse.

Jau iš naujų ateivių mane asmeniškai pasiekė žinios, kad konsulato jau etatinių darbuotojų teikiamos paslaugos trunka 5 darbo dienas net ir paprasčiausiam antspaudui uždėti. Toks paslaugų tempas žmonių nedžiugina.

Drįstu Jums pasiūlyti kuo greičiau sustabdyti ir asmeniškai peržiūrėti konsulato veiklą, kol dar neįvyko nepataisomų klaidų, nepasirašytos ilgalaikės nuomos sutartys.

Su nuoširdžia pagarba,
Prof. Jonas Račkauskas, Ph. D., Litt. D.
Pirmininkas
1998.03.17

O kad skundas būtų „svaresnis", jį pasirašydamas gerb. Pirmininkas pridėjo tokius titulus – Prof., Ph. D., Litt. D. Netsu *Encyclopedia Brittanica* pagalba mums nepavyko iššifruoti visų po šitomis raidėmis paslėptų titulų ar mokslo laipsnių. Jie primena anuos laikus, kai nauja išeivių banga atsirado Amerikoje ir senieji lietuviai sakydavo – atvažiavo visi ponai, daktarai, profesoriai, generolai, pulkininkai, o mūsų brolių prasčiokų taip ir nėra. Žinoma, titulai ir mokslo laipsniai turi savo prasmę. Tačiau kai jie naudojami ne laiku ir ne vietoje, susidaro įspūdis, jog jais tik bandoma pridengti savąjį menkavertiškumo kompleksą...

A. Saudargas, atsakydamas į tą laišką, tarp kitko, taip rašo:

Pritariu Jūsų nuomonei, kad Lietuvos Generalinio konsulato įkūrimas Water Tower ar Hancock Center būtų bereikalinga prabanga, ir noriu patikinti, kad konsulato niekada neketinome ir neketiname ten įkurti. Tačiau, mūsų nuomone, Generalinis konsulatas turi būti įkurtas miesto centre, o Lietuva tinkamai reprezentuota. Finansinės išlaidos Generalinio konsulato Čikagoje išlaikymui, konsulato patalpų vieta ir kaina, konsulato darbuotojų butų nuomos sąlygos yra derinamos su Užsienio reikalų ministerija ir tikrai neviršys Lietuvos Vyriausybės nutarimu nustatytų normų.

Baigdamas A. Saudargas pažymi, kad Balzeko muziejuje bus išlaikytas konsulato skyrius, kur du ar tris kartus per savaitę bus teikiamos konsulinės paslaugos.

Mums atrodo, kad ALT'os pirmininkas turėtų žinoti, jog yra skirtumas tarp konsulato ir išeivių organizacinių centrų, kurie anais laikais kūrėsi ten, kur vyko organizacinis darbas ir kur gyveno lietuviai – nereprezentaciniuose miesto rajonuose. Tuo tarpu nepriklausomos valstybės įstaigų tikslai ir uždaviniai yra žymiai platesni ir nesusieti vien tik su lietuvių apgyventomis vietovėmis.

DAR VIENAS BIUROKRATIZMO PAVYZDYS

Pasaulio lietuvis (nr. 3, 1998) įdėjo vienos lietuvės (Danutės Čornij) laišką iš Ukrainos, kur ji nuolat gyvena. Pagal susitarimą Lietuvos piliečiai, kurie gyvena Ukrainoje ir Ukrainos piliečiai, kurie gyvena Lietuvoje, gali be vizų važinėti į savo gyvenamus kraštus. Tačiau Ukrainoje gyvenantieji Lietuvos piliečiai negauna nuolatinio dokumento, kad gyvena Ukrainoje, o tik laikiną lapelį, kuris važiuojant per sieną negalioja. Pasieniečiai tokių keliauninkų nepraleidžia arba reikalauja kyšio.

Toji lietuvė plačiau aprašo ir kitas Ukrainoje gyvenančiųjų bėdas:

. . . Jūs tikriausiai to nežinote, bet buvusiuose komunistiniuose kraštuose yra tokia „vergovės" forma, vadinama prirašymu. Ja esi pritvirtintas prie kažkokios gyvenamos vietos. Be to prirašymo negalima įsidarbinti, nueiti pas gydytoją ar nors užsimokėti už butą. Man teko garbė nusipirkti vieno kambario butą. Dabar reikia prie jo „prisirašyti", ir aš jau pusę metų ieškau visokių dokumentų. Pirmiausia aš turėjau prašyti leidimo „prisirašyti". Su tuo dokumentu turėjau eiti ir prašyti, kad man leistų išsirašyti, vėliau – kad tikrai prirašytų. Šiaip taip išrašė, bet prirašyti atsisakė, nes išrašytojai ant vieno dokumento uždėjo ne tokį antspaudą. Kai aš grįžau į ankstesnę įstaigą reikiamo gero antspaudo, man atsakė, kad aš jau iš ten išrašyta ir jie nieko nežino... Man patarė iš naujo prisiregistruoti Lvove, ten, kur aš jau negyvenu. Juokinga, tiesa? Bet man prisiregistruoti būtina, nes jeigu neprisiregistruosiu, neteksiu ... darbo. Laiko jau sugaišau marias. Tokiu „neteisingų" lietuvių Lvove, mano žiniomis, yra apie 10. Aš jau susiradau sau advokatą. Jei man nepasiseks greitai gauti kokio nors „prirašymo", aš ... net nežinau, ką daryti. Nors imk ir kurk „Nuskriaustų Lietuvos piliečių, pastoviai gyvenančių Ukrainoje, lygą". Mano geriausia draugė taip pat yra Lietuvos pilietė, todėl mes, daug pinigų išleidusios tokiems „dokumentams", galvojame, kad reikia kažką daryti.

Taigi, ne tik Lietuvoje biurokratai daro įvairias kliūtis įsigyti pilietybę, bet ir Ukrainoje tokia pati biurokratinė betvarkė ...

akiračiai

(USPS 706 - 500)

• Published monthly, except August and December, by Horizons Foundation Inc., 9425 So. Pleasant Ave., Chicago, Ill., 60620-5647. Subscription price: $12.00 annually; $ 1.50 per copy. Periodical's postage paid in Chicago, Ill. Postmaster: Send address changes to Akiračiai, 9425 So. Pleasant Avenue, Chicago, Ill., 60620-5647.

• Šio numerio redakcija: L. Mockūnas, Z. Rekašius, J. Šmulkštys, V. Zalatorius, H. Žemelis.

• Redakcinė kolegija: R. Mieželis, L. Mockūnas, Z. Rekašius, A. E. Senn, J. Šmulkštys, T. Venclova, V. Zalatorius, H. Žemelis.

• Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti; laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia *Akiračiuose* svarstytinus dalykus.

• Metinė 10 numerių prenumerata $ 12.00; atskiro nr. kaina $ 1.50; metinė prenumerata oro paštu į užjūrį $30.00. Prenumeratas ir aukas čekiais ar pinigų perlaidomis prašome išrašyti *Akiračių* vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

RAŠYTOJO K. BARĖNO BĖDOS SU LIETVOS LEIDYKLA

Kaip *Tėviškės žiburiai* (nr. 11,1998) skelbia, Anglijoje gyvenantis rašytojas K. Barėnas buvo atidavęs savo knygos rankraštį Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklai, kurios redaktorius pridaręs nepateisinamų pakeitimų.

Tėv. žiburiai taip rašo:

Kazimieras Barėnas nusivylė Lietuvos rašytojų sąjungos leidykloje išleista nauja savo „Dvidešimt vienos Veronikos" laida. Jis netgi parašė laišką Lietuvos rašytojų sąjungos pirm. Valentinui Sventickui, pranešantį, kad tos laidos jis nelaiko savo knyga. Mat leidyklos redaktorius sakinius išbraukinėjo, trumpino, net ilgino ar net pats sudarinėjo. Labai daug autoriaus žodžių jis pakeitė kitais, kartais iškreipdamas prasmę, pakenkdamas stiliui, o kai kur tais keitinėjimais net ir knygos veikėjo charakterį jau kitokį parodydamas. Šie K. Barėno priekaištai buvo paskelbti „Europos lietuvio" vasario 19 d. laidoje.

Į K. Barėno priekaištus atsiliepė Lietuvos rašytojų sąjungos savaitraštis „Literatūra ir menas", sausio 31 d. laidoje rašantis: „Lietuvos rašytojų sąjungos leidykloje gruodžio 21 d. įvyko pasitarimas, kuriame vyriausiasis redaktorius V. Sventickas supažindino bendradabius su Londone gyvenančio rašytojo Kazimiero Barėno laišku ir griežtai kritikavo leidyklos redaktorių V. Girdzijauską už nebūtinus ir nepagrįstus teksto taisymus be autoriaus žinios K. Barėno knygos „Dvidešimt viena Veronika" naujoje laidoje".

Atrodo, čia yra užsilikęs paprotys iš sovietinių laikų – kiekvienai knygai skiriamas redaktorius-prievaizda, kuris anais laikais sekdavo ir taisydavo autoriaus nukrypimus nuo partijos linijos. Taip man asmeniškai tvirtino atviresni tarybiniai rašytojai.

Ar dabar reikalingi tokie redaktoriai, kurie, anot K. Barėno ne tik sakinius keitė, trumpino, bet ir knygos veikėjo charakterį padarė kitokį, negu kad autorius parašyta?

STRIPTIZĖS KAUNE

Pirmą kartą Kaune, restorane „Trys mergelės" gastroliavo penkios Maskvos merginos – striptizės ir kitokių lytinių aktų atlikėjos. Įėjimas į tą merginų pasirodymą kainavo nuo 80 iki 120 litų. Renginį stebėjo 70 žiūrovų, tarp jų ir 12 moterų. Tą pasirodymą aprašė *Kauno diena* (nr. 54, 1998) tokia antrašte „Visko mačiusias ruses šokiravo kauniečių drąsa". Štai keletas ištraukų iš to aprašymo:

Programai maskvietės reikalavo bengališkų ugnelių, žvakių, plaktos grietinėlės, ledų, po šou – vaisių, daržovių, o rytą panoro apsilankyti soliariume.

Ledai, plakta grietinėlė, vėliau ir seksualinių reikmenų parduotuvės įrankiai buvo naudojami vis dažniau ir dažniau. Padrąsėjusius vyrus merginos provokavo nekreipdamos dėmesio į salėje susirinkusias moteris. Atsisėdusios ant žiūrovų kelių, jos imitavo meilės aktą, atsipalaidavusius vyrus nurenginėjo iki pusės. Audringai plojant ir švilpiant žiūrovams, maskvietės II dalyje visiškai nuogai (dų tiesiog pasiguldžiusios ant scenos) rusės nurengė keturis vyrus . . .

– Toks mažas miestas, o tokia ištvirkusi liaudis, – juokėsi maskvietės.

„Lusty girls" merginos sakė, kad Maskvoje rusas jokiu būdu nesileis nurengiamas: „Net iki pusės jo nenurengsi ... Pasirodymų metu nurengiame tik užsieniečius. Atrodo, kauniečiai laisvi, be kompleksų ir ... ištvirkę".

Merginas nustebino salėje susirinkusių moterų reakcija. „Galvojome, kad bus baisu. Maskvietės gal ir buteliais apmėtytų ... Beje, moterys mus savotiškai išgelbėjo, vyrai jų šiek tiek drovėjosi", – pasakojo jos.

Taigi, Kaunas lenktyniauja su Vilniumi ir ne tik Kaune, bet apskritai Lietuvoje požiūris į seksą, tikėjimą ir moralines vertybes yra pasikeitęs. Sekuliarizacija ilgos sovietinės okupacijos metu tam pasikeitimui turėjo daug įtakos.

Kai visokie varžtai ir persekiojimai staiga išnyksta, kai nesuvaldoma laisvė staiga prasiveržia – nereikia stebėtis, jog tada moraliniai standartai griūna, kol vėl grįžtama į normalų gyenimą, bet greičiausiai kitokį...

Vyt. Gedrimas

APIE NEPRIKLAUSOMYBĘ IR FIZIKOS DĖSNIUS

Šių metų pradžioje, netrukus po prezidento rinkimų, Lietuvos spaudoje pasirodė žinutė, kad dalis V. Adamkaus rinkiminio štabo narių, vadovaujama šiuo metu Lietuvoje gyvenančio JAV lietuvio verslininko Lino Kojelio, pareikalavo, kad būsimasis prezidentas iš prezidentūros sekretoriaus pareigų pašalintų jo rinkimų kampanijai vadovavusį Centro sąjungos sekretorių Vidmantą Staniulį. Žinia apie brėstantį „rūmų perversmą" įgavo dar aštresnę prasmę, kai paaiškėjo, kad minėta grupė posėdžiauja tuose pačiuose namuose, kur laikinai gyvena V. Adamkus.Taip dalykams susiklosčius, greitai ir jautriai į šį reikalavimą reagavo Centro sąjungos pirmininkas Romualdas Ozolas.

V. Staniulis nėra lengvai sugyvenamo būdo žmogus, tačiau visi pripažįsta ir jo nemažus nuopelnus Adamkaus rinkiminėje kampanijoje. Todėl Staniulio pašalinimas visuomenei galėtų atrodyti ir kaip spjūvis visai Centro sąjungai – pagrindiniams Adamkaus rėmėjams. Adamkus turėjo vienaip ar kitaip reaguoti. Pasirodė trumpas lakoniškas jo pareiškimas, kad minėta „perversmininkų" grupė paprašyta daugiau jo namuose nebesirinkti.

Iš prezidentūrai artimų sluoksnių tada sužinojome, kad konfliktą pavyko likviduoti, abiem grupėm pasilikus prie savo nuomonės, tačiau sutikus viešai to klausimo nebekelti. Ir iš tikrųjų kelias savaites buvo tyla. Tačiau balandžio 6 d. *Respublika* išspausdino pasikalbėjimą su Kojeliu. Jame Kojelis savo įsivėlimą į prezidentūros formavimą aiškina taip:

Pasikalbėjau su Valdu ir jis man pasakė, jog jam reikėtų pagalbos. Todėl mūsų grupė ir nusprendė imtis darbo. Tačiau buvo padaryta klaida, jog nei pats Valdas Adamkus, nei Raimundas Mieželis nesuderino viso to su Romualdu Ozolu. Mes ruošėmės dirbti savanoriškai it tik iki inauguracijos. Norėjome Adamkui padėti...

Argumentacija iš tikrųjų įdomi. Paprastai, kai įvyksta klaida, ieškant kaltininkų einama žemyn (ne stoties viršininkas, o iešmininkas lieka kaltas, susidūrus dviem traukiniam). Šiuo atveju judama priešinga kryptimi. Kaltas lieka Adamkus, nepadėjęs Kojeliui susikalbėti su Ozolu... Tai štai jums, gerbiamieji, ir lietuviškas gerai žinomo persų priežodžio variantas: Apsaugok, Viešpatie, mane nuo tokių talkininkų; nuo trukdytojų aš pats apsisaugosiu...

Tačiau pokalbio esmė kitur. Kojelis piktinasi Lietuvos teismais, paneigiančiais ne tik Konstituciją, bet ir ... fizikos dėsnius:

Aš nerėmiau nei Valdo Adamkaus, nei kitų kandidatų, tačiau pedantiškai stebėjau rinkimų kampaniją. Dėl šių rinkimų galiu pasakyti viena: „žodžiai turi reikšmę". Nieko neturiu prieš, jog teismas leido Adamkui dalyvauti prezidento rinkimuose. Tačiau, mano tvirtu įsitikinimu, žodžiai „nuolat gyventi trejus metus Lietuvoje" turi reikšmę. Kiek suprantu, Lietuvos teismai linkę paneigti ne tik Lietuvos Konstituciją, bet ir Einšteino ir Niutono fizikos dėsnius. Tas pats objektas tuo pačiu metu negali būti dviejose vietose! Aš labai nusivylęs, kad Lietuvos teismams ne tik žodžiai,bet ir fizikos dėsniai neturi reikšmės. Kokią tuomet valstybę kuriame?

Na o Adamkus puikiai žinojo, jog nedalyvausiu rinkiminėje kampanijoje ir neremsiu nė vieno kandidato. Tačiau jam sakiau, jog po rinkimų kaip techninis ekspertas galėčiau padėti formuojant Prezidentūrą.

Žmonių, nepritariančių ar net pasipiktinusiu teismo sprendimu, įgalinusiu V. Adamkų kandidatuoti, Lietuvoje netrūksta. Ir šią Kojelio nuomonę laikytume garbinga, nors jai ir nepritariame, jeigu Kojelis ją būtų išdėstęs gerokai anksčiau. Ir nesisiūlęs į talką kandidatui, rinkimus laimėjusiam pažeidžiant Konstituciją. Tačiau dabar, kai Adamkus atsisakė Kojelio paslaugų, šitokia aukšta moralinė gaida mums skamba gan veidmainiškai. Skamba kaip užgautų ambicijų pastangos atsilyginti...

Konstitucija čia nieku dėta. Jeigu, susidūręs su „absurdiškais" įstatymais, teismas priima „absurdiškus" sprendimus, tai tik ženklas Seimui ištaisyti įstatyminį broką. Konstitucija visiems piliečiams garantuoja lygias teises, o paneigia ją įstatymai, sukurpti apsisaugoti nuo nepageidaujamų kandidatų...

Pokalbį vedusi *Respublikos* žurnalistė Gražina Ašembergienė priminė Kojeliui ir kitus jam nelabai malonius dalykus:

Ypatingai pradėta apie jus kalbėti, kai po 1990 metų kovo 11 dienos nusiuntėte memorandumą Stasiui Lozoraičiui, kuriame siūlėte nekurti nepriklausomos Lietuvos Vyriausybės ir palikti visas okupacines institucijas, kol nebus išvesta sovietų kariuomenė.

Iš tikrųjų tai buvo ne vienas, o du memorandumai tuometiniam Lietuvos atstovui Vašingtone St. Lozoraičiui (abu jie anuomet buvo paskelbti *Akiračiuose*). Jų siūlymai nuostabiai sutapo su tuometine JAV prezidento G. Bush'o vedama paramos Gorbačiovui politika. Todėl įdomu, kaip ponui Kojeliui dalykai atrodo dabar:

Pirmiausia rūpėjo, ar paskelbus nepriklausomybę pasaulis pripažins Vytautą Landsbergį ir „Sąjūdį",

(tęsinys 7-me psl.)

PRIEŠAIS KULTŪROS MEISTRO DIRBTUVĘ

Vytauto Kavolio *Kultūros dirbtuvėje* gyvuoja pavasaris. Kaip tik šitaip norėjau pradėti „Baltų lankų" leidyklos dėka Lietuvos knygynuose ir knygynėliuose 1996 m. vidurţiemy pasirodţiusios profesoriaus knygos apţvalgą. Gal kiek ir nerūpestinga būtų šitaip emocionaliai imti kalbėti apie rimtą intelektualinę trajektoriją, apie rūpestingą, skaidrią bei dabar net graudulį sukeliančią profesoriaus studiją. Deja, esu priverstas kalbėti kaip Kavolio *skaitytojas*.

Su pačiu tikriausiu Lietuvos kultūros žmogumi tebuvau susidūręs tik keliskart: didelėje Vilniaus universiteto auditorijoje, taip pat kiek mažesnėje (bet jaukesnėje) – Klaipėjoje, Menininkų namuose vykusioje viešojoje paskaitoje. Vėliau su Kavoliu susitikdavau tik knygų puslapiuose, ypač kai buvau vakarietiško Centrinės Europos Universiteto bibliotekoje Prahoje. Paskui atrodė – teks bendrauti nemažai... Vietoj to 1996-ųjų vasarą, bekeliaudamas per kosmopolitišką Berlyną, iš telefono automato po statybų pastoliais išgirdau tėvo balsą: „Jonai, Lietuvoje nelaimė ... ". Kiek graudu, o gal labiau apmaudu – jau ne kartą su bendraamţiais kolegomis, tais pirmaisiais Lietuvos sociologijos magistrais skaudţiai pastebėjome: su Kavoliu taip ir nebuvo išsišnekėta ar savaip pasiginčyta. Nelaikau tokiais, „vis pavėlavusiais", nei Lietuvos intelektualinio gyvenimo entuziastų, nei Universitetų auditorijų bei katedrų, nei *Metmenų* skaitytojų ir gerbėjų, nei tų studentų, kurie sėsdavo prie jo „popaskaitinio" stalo – Kavolis suspėjo visur palikti itin ţymų ir šiltą pėdsaką – savo darbu, savo ţenklais ir prasmėmis, savo balsu ir taiklumu. Entuziazmas „vėl griebtis Kavolio" ir šiandien kirba maţne visose Lietuvos visuomenės mokslų kertelėse – tiek tarp profesūros, tiek tarp studenčiokų. Tai vis iš tų pačių „jaunosios kartos" pašnekesių ir kalbų. Tad ir šita apybraiţa: apie tai, ką Kavolio palikimas reikštų „besiplunksnuojantiems" Lietuvos mokslinčiams, kas krinta į akį, kas verčia ţavėtis ir suklusti. Ir pagaliau apie tai, kodėl profesoriaus palikimas, šviesa, sakykim, matmuo nėra užmestas, o kavoliškai spaudţia ranką ir skatina temptis.

Kultūros dirbtuvė – dėkinga proga imtis tokių apmąstymų. Ne vien todėl, kad Atviros Lietuvos fondo šeimynos knyga, kaip ir kiti fondo paremti tomeliai (tegu ir ne bestseleriai), perspjovė tikras ar nebūtas ekonomines negandas ir tapo ne vien „elituko", bet ir kiekvieno kultūros pameistrio ar darbininko bibliotekos dalimi. Šiaip ar taip *Kultūros dirbtuvės* erdvė – vis ta pati *Vilniaus paskaita* (ne geografiškai, o universitetiškai), tegu ir prieš tolimai artimus dvejus metus. Kavolis ją iškalbėjo. Šis intelektualumo ir istorijos projektas neatskiriamas nuo empirikos, galbūt visų pirma nuo Lietuvos visuomenės virsmo. *Atvirumas* būtų galbūt pirmutinė sąvoka, kurią prisiminčiau kaip apibendrinančią paskutinių metų pasikeitimus jaunimui, ir dar *modernėjimą*. Tai visada rūpi jaunajai kartai. Ir esi visiškai įsitikinęs, kad pati jaunoji Lietuvos karta per kelerius metus taps kultūros meistro dirbtuvės jau ne tik lankytojais, bet ir dalyviais bei autoriais. Bent jau norėčiau užtikrinti, kad klausyta buvo.

Kaip tik todėl knygos nebūčiau linkęs (dar) vadinti nei klasika, nei tradicija. Manau, kad Kavolio kalbėjimas buvo šauniai šiuolaikiškas, visai jaunatviškas ir jaunuosius ţavintis Lietuvos kultūros veiksmas. Per tuos mėnesius (o juk jau XX a. pabaiga, vyksta neregėti, ekspansyvūs pasikeitimai) Lietuvoje maţai kas „teatrasta": gal kiek technologijos, ypač tos humanizuotos – „Internet" (Lietuvoje teberašomas su kabutėmis), na ir dar tas 1997-ųjų visuomenės simbolis – televizijos loterija „Aukso puodas". Greičiau pasakyčiau, kad (savasties) kūrybos srityje – dar tiek ir tiek vietos nustebti, susivokti, konstruoti, gal net perimti – kurti ir mokytis pačia plačiąja ir gražiąja prasme.

Jei dar kitaip: Kavolio mąstymas, palikimas ir sklaida *peržengia Lietuvos erdvę* plačiais, skaidriais žingsniais. Ką tuo norėčiau pasakyti? Galgi labai paprastai: tai, kas plačiosios visuomenės vadinama „kultūros darbu", „tradicijos tęsimu" ar netgi „akademiniu gyvenimu" (kaip visada maksimalistų jaunųjų akimis žiūrint) dabar susipainiojo savo saituose ir „santykiuose" – ir pavirto ant šono. Susipainiojo savo hierarchijų, galios santykių, „palikimų" (tvarkos tvirtinimo blogąja prasme) tinkluose, gal net užsidarė į nevykusį formalaus buvimo kiautą. Kiti, ypač dabartinių „trisdešimtmečių" (čia jau mano sociologiškas pastebėjimas) kultūros karta ištirpo naujų rinkos santykių, menko praturtėjimo ar marketingo gudrybių laukuose. (Visai kaip naujos radijo stoties užsklandoje: „Tu ramus, tau gera bus, em vienas plius"). Tokia ir naujoji Lietuvos proza: keli žiaurūs detektyvai „apie mafiją", atrastas Tibetas, vyresniųjų skaudūs rašiniai „iš stalčiaus" ir Juozas Erlickas, į savo šposų mėsmalę grūdantis visas epochas ir visus didvyrius. O kalbėjimas apie kultūrą, Kavolio žodžiais tariant, tebeprimena „provincijos bažnyčioje giedamas giesmes" (10).

Sveikam mąstymui visoks formalizmas visada buvo priešas, ir bėda ta, kad dabartinės Lietuvos kultūros *homogenizacijos* tendencijos sveikai mąstantiems žmonėms dažnai atrodo formalios, paprastos ir prastos. Iš kelių būdų tam vienodumui, pilkumui priešintis jaunoji Lietuvos meno karta dažniausiai renkasi arba *žaidimą paradoksais* (Koršunovo, Maceinos, Janso meno pasaulyje) arba tiesiog *cinizmą*: ne tik gatvėje, bet ir viešajame diskurse (Algio Ramanausko „Radijo Šou" būtų beveik idealus pavyzdys). Jaunimas jau paliko *homo sovieticus* sindromus už pečių. Naujoji bėda – kaip įveikti savo *homo vulgaris*. Ir čia būtų dar vienas kelias – kultūringas kalbėjimas ir klausymasis – pozityvaus *akademiškumo* sritis. Jai ir tik jai priklauso Kavolio atėjimas į Lietuvos kultūros erdvę.

* * *

Koks gi būtų Vytauto Kavolio kultūros dirbtuvės projektas? Jame galima įžvelgti tiek *susivokimo žemėlapį*, tiek kantrų, žaismingą improvizacišką *klausimą*, klausymąsi ir išgirdimą. Vienas iš pirmųjų žingsnių, imantis pastangų aptarti, iškelti ir akcentuoti šiuolaikiniame kontekste kultūrą – tai atimti ir (ar) nepalikti kultūros brangakmenio supaprastinamoje erdvėje. Kavolis atkakliai ironiškai priešinasi kultūros *derivatyvumui*, pastangoms ją suplakti vien su „elgesį normuojančia idėja" (11) – religingumo ir sekuliarizacijos kovos ir konkurencijos, politinės ideologijos, ekonomikos dominavimo ar racionalaus pasirinkimo lauku. Čia jau būtų profesoriaus, kaip Vakarų pasaulio humanistikos ir visuomenės mokslų veikėjo, dilemų ir pastangų atspindys. Pernelyg jau jam nuskurdintos būtų kultūros kaip vien tik „padedančios spręsti kokias nors kamuojančias problemas", „svarbesnės yrančių visuomenės struktūrų laikotarpiais" (12) ar pagaliau – lietuvišku atveju – tos, kuri „susiformavo XIX amžiaus tautiniame atgimime ir liko iki šios dienos šiek tiek *įstrigusi* visiems suprantamo kalbėjimo būdo ir nuolatinio visuomeniškumo laikysenoje" (9) sampratos. Kultūros žaismas yra neanalitiškas, nedalomas ir netgi nenumatomas, netapatintinas su socialinės struktūros pakitimais. Kavolio įţvalgos pagrindu reiktų laikyti tai, kad aiškiai apsispręsta prieš kultūros paprastumą ir jos dirbtinį prastumą, prieš jos redukavimą į vien visuomenės troškimų ir patologijų atspindėjimą.

Todėl svarbu būtų akcentuoti kultūrinį sudėtingumą, kultūrą kaip „tąsią sąvoką" (17). Kultūra, kuriai svetimas trivialumas, savas yra *daugiaplotmiškumo* akcentavimas. Ir skaitytojui turime naujas erdves, būtent tą akimirką, kai kultūros būvį Kavolis atveria kaip „kalbinę sistemą, kurioje vyksta apsikeitimas reikšmėmis tam tikrame diskurse, tam tikrame kalbėjimo būde, kaip politinę kovą, kurioje oponentai lygiai stiprūs ar nelygiai pajėgūs kovoje dėl pripažinimo, kaip prekybą produktais, kaip laisvą reikšmių rinką, kurioje skirtingos alternatyvos skelbia save, agituoja už save, kaip meno kūrinį, kaip empirinį pažinimą, kaip trancendencijos evokaciją, kaip emocinio balanso ieškojimą, kaip moralinį modelį, kaip autobiografinę deklaraciją, kaip pasaulio teismą" (19). Tai jau visai kas kita nei logiškas, sausas – praktinis, o ir idealizmą atmetęs galvojimas apie tam tikrą visuomenės veiklos sritį ar to galvojimo peikimas.

Kultūros turinys šiuo atveju visų pirma turėtų būti visuma, „suvokta tik kaip tikrą, bet kintantį istorinį santykį įgyjantis logiškas nesusietų dalių rinkinys", kurią „apbrėžia ne logika, o istorija" (26). Ir tuo pat metu – „auginimas, ugdymas, tobulinimas, (...), procesas, tam tikrų savybių išgryninimas" (27). Čia jau labiau amžinoji sociologijos ir kitų mokslų problema – atskirti ir suderinti aptariamo dalyko statinį ir dinaminį aspektą. Kavolis ne tik teigia, bet ir su rūpesčiu klausia, ar kultūra yra „žmogiškų savybių kultivavimas" (28) ir ar jai galioja daugelio trokštamas visuotinumo, bendrybės principas. Greičiau – taip. Kavoliško *kultūros vitališkumo* esmė ir yra būtent ta, kad kultūra sugeba įveikti galimą šiuolaikinio pasaulio idėjų išsibarstymą, nesavarankiškumą ir bešakniškumą.

Kultūros dirbtuvės spalvingumas ir *turiningumas* Kavolio pasiektas tuo, kad pateikta daugybė idėjų, teorijų, įžvalgų iš įvairiausių socialinių mokslų ir humanistikos sričių. Lietuviškas auditorijas profesorius ne kartą stebino ir šokiravo. Nenuostabu, kad pirmaisiais metais netgi universitetų žmones glumino liberalus, vakarietiškas išeivijos profesorių laisvumas, o ir atsakomybė tekstui ir šaltiniui. Kavolio paminėtų, cituotų, pristatytų autorių ir jų teorinių koncepcijų skaičius šioje knygoje – itin gausus. Autoriaus tekstas tiesiog labai koncentruotas – greta iškiliausių antropologijos, sociologijos, filosofijos, ekonomikos, religijos teorijos autorių („nesibaigianti klasika") rasime visai naujų, viena studija ar keliais straipsniais sužibėjusių Vakarų intelektualinio pasaulio dalyvių. Nevarginsiu skaitytojų šaltinių sąrašu, juo labiau, kad retas jų įžengia į dirbtuvės pasaulį daugiau nei keliskart. Pats Kavolio kalbėjimas ir metodas visada buvo daugiaudisciplininiškas, o atradimo džiaugsmas – nuolatinis. Šalia asmenybių ir jų tekstų bei diskursų (visų pirma vakarietiško, tačiau lygiai taip ir Kinijos, Indijos, Japonijos, Islamo) Kavoliui svarbus ir tembrų skirtumas. *Kultūros dirbtuvė* grei-

čiau būtų ne pasaulio kaip (išpildytos, suręstos – praėito amžiaus prancūziškoje ir vokiškoje mąstytojų ir švietėjų tradicijoje...) tvirtovės atstovė, bet kaip kelionė per prieštaringus, kontrastuojančius kultūrų kontekstus.

Tokiame nesibaigiančio kultūros vyksmo kontekste gali būti sunku susigaudyti. O vis dėlto Kavolio kalbėjimas *nėra spekuliatyvus*, greičiau „neregimai", neakivaizdžiai, nekartotekiškai sistemiškas. Pastebėčiau kelis kertinius principus, atramos taškus kultūros okeane, atsitiktinumo ir mozaikiškumo akivaizdoje. Reikšmių, *simbolių konfigūracijos*, manyčiau, buvo itin svarbios profesoriui, taip pat svarbus virš kasdienio elgesio bendrybių pakylėtas kultūros laukas. Vertinant kultūrą, dažnai norėtųsi rinktis lyginti vien visuomenės sąrangą ir jos nustatytas normas, vertybes, papročius, konstruktus, ypač mūsų „europocentristų" išgyventame ir dalyvautame vakarietiškame kontekste. Humanitarai siektų kalbėti apie *laisvės realizavimą* kultūroje, galimybes formuotis naujoms kultūros reikšmėms ir kategorijoms; sociologai – apie visuomenės įrašus kultūroje ir tą galią, kuri „parūpina kultūrai tam tikras galimybes ir ribas, kurios laikui bėgant keičiasi ir priklauso nuo konkrečios situacijos, kurioje esame atsidūrę". Kavolis visgi siektų priminti ir prigimtinių poreikių bei anapusinės, neapibrėžtos kultūros pusės, „žmogaus nesutilpimo į jokį tekstą, normatyvinę sistemą ar institucijų reikalavimus" (75). Toks gal būtų Kavolis kaip mąstytojas: ne-tik-sistematikas, ne-tik-vertintojas, greičiau tas, kuris idėją atranda ne tik susistemintoje erdvėje, bet ir „antistruktūriniuose momentuose". Visų laikų mokyklose ir dirbtuvėse mokiniai kruopštuoliai buvo giriami, bet tik gebančiais „išeiti į trimatį mąstymą" – džiaugiamasi. Tai visur būtų nuo riboto mąstymo kalbėjimą apie kultūrą apvalantis žingsnis. Ir kartu padrąsinantis ir jautrinantis.

Čia ir būtų *Kultūros dirbtuvės* specifiškumo bėda, ypač jaunosios auditorijos ausims. Kavolio tekste nėra to, prie ko dažnai esame Lietuvos aukštosiose mokyklose kažin kaip pripratę: nei pernelyg pabrėžto nuolatinio sekimo kokia nors viena disciplina, jos „tėvais", jų jaunystėje pasigriebtomis ir visą gyvenimą kartotomis įžvalgomis. Kavolio medžiagos ir tyrimų rezultatas nėra ir paranki vartoti atsakymų ar santrumpų enciklopedija ar žinynas. Tai greičiau trumpa, intensyvi skaudžiausių, nerimastingiausių *klausimų enciklopedija*. Ir dar – naujų kontekstų galvojimui apie Lietuvos kultūras pristatymas. Profesoriaus tekste pakankamai mažai Sovietijos, Rytų ir Centrinės Europos, Skandinavijos ar Baltijos (jei toks dalykas galimas) civilizacijų, kultūrų, visuomenės gyvenimo vaizdų. *Kultūros dirbtuvėje* daug Vakarų civilizacijos ir kultūros, jos kilmės, augimo, lūžių, kryžkelių ir apsisprendimų bei kritiškumo (taip pat akademiško paškaitavimo). Knygos nepatogumas – apie tuos dalykus kalbama nesistengiant pasakyti visko apie asmenybes bei teorijas, ir skaitytojas paliekamas suintriguotas, pasišovęs bėgti į biblioteką. Studentams šis tekstas bus neparankus tuo, kad įprastu būdu nusirašyti, referuoti apie kultūrą nepavyks: prieš nurašant teks įsiskaityti. Duok Dieve daugiau tokių nepatogių knygų.

Kitas dalykas, kad knyga vis dėlto yra Kavolio kūrinys, o ne kažkokia ataskaita ar megafoniškas skelbimas apie pasaulio, išsidėsčiusio tarp Niujorko, Bielefieldo ir Vilniaus, kultūros prigimtį, gamybą ir meno kūrybą. Visų pirma Kavolis – vienas iškiliausių *civilizacijos tyrinėtojų ir aptarėjų*. Sociokultūrinės konfigūracijos, multikultūriniai vienetai, civilizacijos visuotinumas ir lūžiai – štai čia profesoriaus intensyvaus kalbėjimo vieta. Kita vertus, tokie visaapimantys, daugiadisciplininiai, lyginantys kultūros pasaulius ir kosmosus darbai bei knygos, kurie Kavolį stato greta Greimo ir Gimbutienės, būtų visai nepraktiški Vilniaus paskaitų studentiškai auditorijai. Tai jau visuomenės mokslų elito pasaulis, ir įkyriai norėčiau priminti, kad būtina pagarbi distancija ir branda skaityti vėlyvąjį Kalolį. Vienas iš paprastų būdų čia būtų pamėginti išleisti Kavolio *Moralizing Cultures* lietuviškai: tai jau būtų pakankamai intensyvus Lietuvos kultūrinio imlumo, mąstymo ir sudėtingų kontekstų perpratimo galimybių išbandymas. Kas žino, kas žino...

O vis dėlto kur slypi Kavolio kalbėjimo naujumas kultūros teorijai? Kas dar gali būti nauja ekspansyvaus, determinstinio, ekonomizuoto XX a. pabaigos pasaulio katilo kontekste? Kitaip sakant – kuo *Kultūros dirbtuvės* tekstas išsiskirtų, jei būtų iškalbėtas Jungtinių Valstijų ir – dar kartą – dabartinės Lietuvos kultūros ir jos polemikos fone?

Visų pirma, svarbi nuolatinė *asmens* vertė bet kokiame platesniame politiniame, visuomenės, ekonomikos ir kitokių karų pasaulyje. Šiuolaikiniuose kontekstuose asmenį (person) ar jo savastį (self) siekta daugiau įvardyti, atpažinti, nužiūrėti. Kavoliško kalbėjimo asmuo veikia ir yra istorijoje plačiaja prasme, jis auga ir tampa.

Toliau eitų asmens kaip tobulėjančio, jau ne vien besielgiančio, o ir susipratusio vertybinių orientacijų, visų pirma tapatybės ir tvarkos, klausimas. Čia įdomiausiai turbūt nuskamba Kavolio distinkcijos apie alternatyvas kultūrai, kaip „ir batus, ir laimę gaminančiam fabrikui" (130): tiek laisvame spontaniškume, vienkartiškumo vertėje; tiek prigimties realizavimo erdvėje, tiek meno pasaulyje. Kol kas Lietuvoje norėtume gaminti (ar kad „būtų pagaminta") gyvenimus ir visuomenės elementus fabrikiškai. O gal geriau būtų bent pabandyti (Kavolis ir „pasaulio patirtis" rodo – įmanoma) meistriškai, kūrybingai, meniškai. Profesorius, matyt, vienas iš tų nedaugelio, kurie ėmėsi sociologiškai, daugiadisciplininiškai žvelgti į meno pasaulį, į „aukštųjų akimirkų pasaulį". Čia vėlgi atsakymas paprastas: kodėl gi negalėtume išsiversti Kavolio *Artistic Expression – A Sociological Analysis*.

Ir pagaliau, mano akimis, Kavolio, gal kaip buvusios jaunesnės išeivijos kartos atstovo ir kartu lietuvio Vakarų intelektualiniame gyvenime, didžiausias laimėjimas: savitvardos, moralios ir *moralizuojančios kultūros*, būtent atsakingumu, sąžine ir laisvu įsipareigojimu paremto buvimo tarp kitų principas. Čia jau ne stiliaus, bet kultūros turinio, jos ypatingų gelmių esmė. Norėčiau pasakyti, kad būtent šis Kavolio teorijos elementas ir buvo gyvybingas pasauliniame kontekste. Ko dar trūko tiems įsivaizduojamiems modernistiniams centrams, kurie „panašūs į kritinį principą, į kurį nuolatos nurodoma kaip į vertinimo kriterijų ir kuris pats kinta istorijoje į save absorbuodamas praktinę išgyvenimų patirtį" (156)? Čia ir būtų profesoriaus „diskursui išugdyta" viena iš penkių tokių šiuolaikinių kultūrinio intensyvumo tendencijų – suvokdami bei išgyvendami individualizmą, racionalumą, universalizmą, istoriškumą, turime ir „*Humanizaciją* specifine prasme, moralinių standartų humanizaciją" (239). Kavolis tarsi išlošė, gavo pirmuosius keturis savo priklausymo Vakarų intelektualų ir humanitarų pasauliui principus, brėsdamas ir tobulėdamas tame pasaulyje. Vakarų intelekto istorijai Kavolis davė – kultūrinio moralumo ir moralės pagrindu suorganizuoto ir užauginto kūrimo sampratą. Lietuvos kultūrinei minčiai Profesorius davė daugiau – visų penkių principų pamatus ir suvokimą, kad jau esame pakankamai laisvi, savarankūs ir – tebūnie – susitvardę, kad galėtume juos realizuoti – sau, kultūrinei erdvei ir pasauliui.

V. Kavolis paskutinį kartą Santaros-Šviesos suvažiavime, Lemonte, 1995 m.

Atrodytų, rašau panegiriką Kavolio veikalui: na štai, Lietuvos auditorija visiems laikams pasidarė jį savo „dievuku", suprato ir gelmiškai pajuto profesoriaus stiprybę. Anaiptol taip nėra, ir būti negali, išeivija nėra Lietuva, jaunimėlis nėra profesūra. Turime stiprią *modernizmo, archaizmo ir antimodernizmo* sampratą Lietuvos kultūros kontekste (kelias grupes, žaidžiančias postmodernizmu, laikyčiau nereikšmingomis, bent jau palyginti su anksčiau minėtais aukso puodais). Ir vėl – atsiliekame, jaučiamės atsiliekantys ir gal kiek pritilę. Ir išeitis iš nevykusios Lietuvos kultūrinės būsenos ir būtų - išaugti iš *negalimybės* erdvės. Kad ir kaip būtų keista, dažniausiai negalimumą, vėlavimą ir orientavimąsi į praeitį įveikia solidūs išeiviai ir dabartiniai dvidešimtmečiai.

Manau, kad visuomenės moksluose, konkrečiai sociologijoje, jau ilgus dešimtmečius turėsime bent (ar tik) dvi panašias knygas lietuvių kalba kaip parankines, padrąsinančias intelektualinę kūrybą, tas knygas, kurias šiaip reikėtų sutrinti benešiojant studento kišenėje – Kavolio *Kultūros dirbtuvę* ir Peter Bergerio *Sociologiją* (Kavolio *Kultūros psichologiją* praleidžiu kaip – visgi smarkiai intensyvią, radikalią ir „nepraktišką"). Ir taip šie du tomeliai taps mūsų visuomenės mokslų vasara – ir brandžia, ir įvairiaspalve, ir viską persmelkiančia. Norėčiau graudžiai pabijoti, kad vargu kas savo įžvalga iš rašančiųjų (ir ypač kalbančiųjų) Lietuvos sociologų gali pasivyti ar prisiartinti prie kavoliškos humanistinės vasaros. Vienas iš jos mėnesių turi būtinai būti praleistas dirbtuvėje, ir ko jau ko, bet dabartinio jauno Lietuvos galvotojo ar mąstytojos ten nepritruks.

Jonas Oškinis

Vytautas Kavolis. *Kultūros dirbtuvė.* Baltos lankos. Vilnius.1996. 255 psl.

Jonas Oškinis – sociologijos magistras (laipsnį įgijo Centrinės Europos Universitete Prahoje), Klaipėdos universiteto Lyginamųjų civilizacijos studijų centro mokslinis bendradarbis. Dėsto tokius teorinius kursus, kaip antai: „Socialinės skirtybės", „Transformacijos procesai Vidurio ir Rytų Europoje", „Kokybiniai metodai sociologijoje". Vytauto Kavolio skaitytą kultūros sociologijos kursą 1995 m. klausė Klaipėdos universitete (kartu su studentais ir daugybe kitų dėstytojų), o Kavolio veikalus studijavo Prahoje.

PROF. M. BIRŽIŠKA LIETUVOS ATSTATYMO KLAUSIMAIS

Gyvenimas mus vis nustebina nepramatytomis naujovėmis: štai išeivijos bendruomenininkas stebisi, kodėl Lietuvoje gyveną tautiečiai „mūsų nesupranta", aušrininko sūnus šaukia dangaus kerštо ir JAV Valstybės departamento užtarimo, kad Lietuvos valdžia nepripažįsta jam Dievo duotos teisės į tėvo trobą. Kita vertus, nėra nieko naujo pasaulyje: dar 1953 metais Vasario 16-tosios nepriklausomybės akto signataras Mykolas Biržiška tvirtino, jog jau anuomet sovietų okupuota Lietuva buvo neatpažįstamai pasikeitusi, kad turėtume prie to priprasti, tam pasiruošti, o gobšuolio iš šiaurinės Kalifornijos nuosavybė nėra jau tokia šventa, kaip jis įsivaizduoja.

1953 m. pavasarį Los Angeles Lietuvių rezistencinės santarvės skyriaus susirinkime skaitytoje paskaitoje Mykolas Biržiška palietė kai kuriuos klausimus, susijusius su ateities nepriklausomos Lietuvos atstatymu. Paskaita buvo atspausdinta Santarvės *(1953 m. balandis-gegužis, nr. 3) žurnale. Kaip liudija Bronys Raila savo 1953 m. kovo 28 d. laiške Henrikui Žemeliui, jau aname LRS susirinkime buvo žmonių, nepatenkintų M. Biržiškos požiūriu į nuosavybės grąžinimą. Perspausdindami šį straipsnį manome, jog ir šiandieną kai kurios Mykolo Biržiškos mintys tebėra mums aktualios. Kalba ir rašyba kaip originale – red.*

(Prof. Mykolo Biržiškos paskaita LRS Los Angeles (California, USA) skyriaus susirinkime 1953 m. kovo 1 d., K. Barausko glaustai atpasakota ir M. Biržiškos patikrinta).

Prof. M. Biržiška žemiau pateikiamą dėstymą pavadino ne paskaita ir ne pranešimu, o tik *priminimais*, ne vien Santarvės žmonėms, kaikurių nepamirštinų dalykų. Šalia eilės kitų dalykų, jis pagrindiniau palietė šiuos klausimus: a) Santarvė, jos pobūdis ir uždaviniai, b) Būsimosios Lietuvos galimų struktūrinių ypatybių analizė, c) Pasiruošimai atkursimai Lietuvai, d) Valstybės atkūrimo meto veiksniai...

LRS POBŪDIS

Pats pagrindinis Santarvės bruožas yra tas, kad ji nėra, negali ir neturinti būti partija. Santarvė yra nepartinių ir įvairiapartinių žmonių susibūrimas rezistencinei veiklai, Lietuvos suverenumui ir nepriklausomybei atstatyti. Ji veikia savo dabartiniu pavidalu ir būdu iki Lietuvos atstatymo.

Atstačius nepriklausomybę, LRS vadovybė ir žmonės galės laisvai nusispręsti, kiek būtų reikalingas jos politinis ir kitoks veikimas naujomis sąlygomis, arba galės išsiskirstyti po įvairias esamas bei būsimas partijas, o kiti ir visai atitrūkti nuo politinio veikimo, pereidami į grynai kultūrinio, ekonominio ir tt. gyvenimo sritis.

Būdama šitokio pobūdžio organizacija, Santarvė atsiriboja nuo betkokių totalistinių siekimų. Lygiai taip pat Santarvė vengia švaistytis populiariais šūkiais – demokratija, parlamentarizmu ir pan. Laikydama šiuos dalykus reikšmingais, ji į juos žiūri kaip į realaus gyvenimo būtinus reiškinius, suprasdama, kad šiais skambiais vardais dažnai prisidengia žmonės, kurie iš esmės nieko bendro neturi su šiose sąvokose išreikštais dalykais (bolševikai juk sakosi esą patys demokratiškiausi „demokratijos" reiškėjai...)!

LIETUVA BUS KITOKIA

Praeityje mes permažai, tikriau gal – perplokščiai domėjomės savo valstybiniu gyvenimu. Visuomeninis ir politinis tautos dinamizmas dar nebuvo pasiekęs reikiamų augštumų. Tatai aiškiai liudija kad ir 1926 m. perversmas, pačios tautos pasyviai priimtas. Tik partijos ir ypačiai partijų centrai tebuvo užangažuoti, bet ir jų pasipriešinimas likosi gana blankus, – kitaip, jokia perversminė jėga nebūtų galėjusi išsilaikyti. Reiškia, tauta dar nebuvo iš vidaus išaugusi dinamiškam visuomeniniam ir politiniam gyvenimui.

Bet užtat, jeigu visuomenės išsidiferenciavimo ir tarpusavinių grupinių santykių veržlumas nebuvo pasiekęs reikiamos jėgos ir tokio kultūrinio įtempimo, kuris sparčiau varytų vidinį valstybinį gyvenimą, tai bendrasis tautinės sąmonės laipsnis jau buvo augšto lygmens. Tai parodo paskesnė griežta, sąmoninga visų lietuvių rezistencija krašto okupantams. Smūgiai valstybiniam gyvenimui tautoje įnešė didesnį ne tik tautinį, bet gal ir visuomeninį sąmonės išryškėjimą ir pabudimą.

Turint galvoje minėtus reiškinius, kruopščiai sekant tautos dvasinio kitimo pasireiškimus pačioje Lietuvoje ir kitur esančiuose lietuviuose, rezistencinė sąmonė turi būti taip išauginama, idant ja būtų galima remtis statant jeigu ne amžiną (be Dievo, kas gi amžina šiame pasaulyje?), tai bent daugeliui amžių nenutrūkstamą valstybinį gyvenimą.

Čia ir iškyla didysis klausimas: kas gi gali diktuoti mums gaires šitai neapmatomų plotų statybai?

Pirmiausia giliai įsisąmoninkime vieną dalyką: *Lietuva nei savo dvasine (kultūrine), nei ekonomine ar socialine struktūra nebebus tokia, kokią mes ją palikome, pasitraukdami iš jos.*

Jeigu laimė būtų lėmusi, kad Lietuvos valstybė būtų atsistačiusi tuoj po pirmosios bolševikinės ir vokiečių okupacijos, sakysime, 1944-1945 metais, galbūt su mažais pakeitimais mes būtume galėję grįžti į senąsias gyvenimo formas. Tos visuomeninės grupės, kurios bolševikų buvo proteguojamos, ir šiaip santvarkos priekin iškišami žmonės nekaip jautėsi ir lengvai būtų grįžę į savo senąsias pozicijas. Gyvenimo struktūra, galvojimo būdas dar tebebuvo nenutrūkstamai susiję su praeitimi.

Gi dabar jau kas kita: ne tik visiškai išardytas seniau nusistatęs ekonominis krašto gyvenimas, ne tik išjungta iš šio gyvenimo daugybė žmonių, bet per tuos pastaruosius devyneris metus jau spėjo užaugti tie, kurie prieš tai dar buvo vaikai ir negalėjo suvokti dalykų, su kuriais nepriklausomybės laikų žmonės buvo suaugę ir sudarę mūsų visuomenės dvasinės ir materialinės kultūros pagrindus bei atramas.

Pridėkime dar ir tai, kad su šia diena juk nesibaigia sovietinė okupacija, ir joks pranašas negalėtų pasakyti, kada ji baigsis. O žmonių dvasinis kitimas, ypač atsimenant absoliutinį, brutalų sovietinio veikimo vienašališkumą ir aklą krašto uždarumą nuo laisvojo pasaulio kultūrinių įtakų, eis su laiku gilyn.

Šį po bolševikiniais maskoliais Lietuvoje gyvenančių žmonių dvasinį kitimą reikia vertinti sąmonės ideologinio turinio pasikeitimo ir pačios dvasinės struktūros pasikeitimo atžvilgiais. Su vienu ir kitu atveju mums teks labai skaitytis, idant nepadarytume didelių, net nepataisomų klaidų, kada teks patiems įsilieti į bendrą kūrybinį darbą Lietuvoje, įnešti savuosius troškimus ir norus. Tiek galvojant apie dvasinio, tiek net ir apie ekonominio būsimosios Lietuvos gyvenimo atstatymą, reikia įprasti galvoti istorinio reliatyvumo sąvokomis: – kiekvienas istorinis momentas turi savo dėsnius ir reikalavimus, su kuriais *reikia* skaitytis. Tad, visai kitaip dalykai būtų dėję si 1944-1945 metais, jau kitaip, – jeigu šiandien grįžtume į savo kraštą, ir dar kitaip, – jeigu grįžtume dar po 10 metų.

RUSŲ SAMPROTAVIMAI

Mums čia pravartu ir gal net reikia susipažinti su rusų emigrantų galvojimu, patirtimi ir jų diskusijomis. Reikalas verčia mus budėti ne tik dėl būsimų santykių, jų noro turėti Pabaltijo kraštus savo rankose (jeigu jų kai kurie dabar ir pasisako pripažįstą teisę mūsų kraštams nepriklausomai gyventi, tai tik dėlto, jog žino, kad kitokios tendencijos neras pritarimo imtynes su bolševizmu lemiančiuose veiksniuose...), bet ir mūsų dabartinė padėtis su rusų emigrantais turi kai kurių panašumų, ir iš tų diskusijų galime ne kartą kiek pasimokyti.

Atsiradus daugiau vilčių, kad Rusija nusikratys bolševizmo, emigrantinė rusų inteligentija studijuoja ir diskutuoja savo krašto atstatymo būdus. Patys gyvendami liberaliniuose kapitalistiniuose kraštuose, savo programose jie deda pagrindą individualinio ūkio sistemai, bet taip pat jų tarpe kyla ir įsidėmėtina šitokių programų kritika.

Rusija jau gyvena bolševikinį režimą 35 metus. Visas ir visokis ūkis ten giliai suvalstybintas. Patys

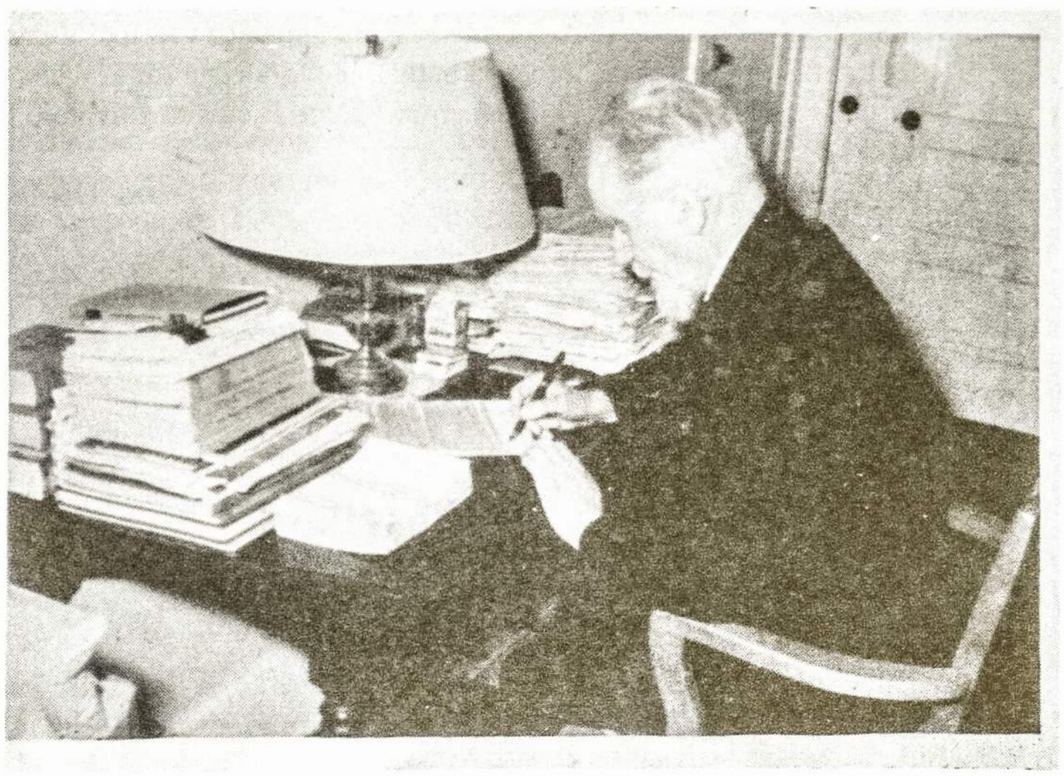

Prof. Mykolas Biržiška išeivijoje

žmonės, išaugę tame režime, sunkiai besuvokia individualinio ūkininkavimo principą, kuris ir prieš tai „obščinos" tradicijose nusistačiusiems maskoliškiems mužikams tiek dar nereiškė, kiek Lietuvos ar kitų Vakarų kraštų žmonėms. Taigi, iš pat pirmos dienos rusų emigrantas, grįžęs Rusijon, susidurs ne tik su suvalstybintu ūkiu, bet ir su atitinkama žmonių galvosena.

Prof. Prokopovičius, Sovietų Rusijos ekonominio gyvenimo tyrinėtojas, duoda reikšmingų pavyzdžių, kuriais pasiremdamas tvirtina, kad bent pradžioje, nenorint pažeisti įprastinės masių galvosenos ir pasunkinti krašto padėties, gal net įstumti į ekonominį chaosą, reikės palikti valstybinio ūkio sistemą. Toks Jasnvi primena, jog carinėje imperijoje buvo 27 milionai arklių, kurių skaičius sutraktorinamoje Sovietijoje sumažėjo ligi 7 milionų. Gi išsyk paverčiant valstybinius ūkius privačiais „smulkūkiais", nebūtų galima ne tik pasitenkinti dabartiniais traktoriais, bet ir iš viso jie nėra pritaikinti mažesniam plotui apdirbinėti. Tad neišvengiamai turėtų būti darbui gražinti arkliai, bet jų tuojau neatsirastų naujų milionų. Ir panašiai.

Besigilinant į rusų samprotavimus ir išvedžiojimus, negalima viso to aklai taikinti Lietuvos sąlygoms, nors jos jau apie 10 metų yra įjungtos į tos pat sovietinės sistemos tinklą. Taip, apie dešimt metų, – bet maskoliškieji kraštai jau apie 35 metai, kai kelia ant savo sprando bolševikinį jungą ir sovietinę tvarką. Tad mūsų kraštas bolševikiniame režime visą laiką bus jaunesnis, „atsilikęs" dvidešimt penkeriais metais. Tas metų skirtumas tegali nublukti nebent tik ilgesniam laikotarpiui praslinkus. Taigi, šiaip ar taip, kad ir išorinė sovietinė santvarka Lietuvoje ir Maskolijoje būtų vienoda, kad ir kažkaip visuotiniai mūsų žmonės būtų maskoliškai mužikinami, – skirtumai būde, kultūroje, galvosenoje vis dar tebeliks tarp Lietuvos ir Maskolijos žmonių. Lietuviškas vakarietiškumas krašte, kad ir apsilpnės, vis dėlto tebesireikš, o tai palengvins išlaisvinimą ir krašto grąžinimą Vakarų pasauliui. Tačiau dėl to į sunkenybes nereikia užmerkti akių, tik priešingai – iš anksto reikia prie jų pasirengti ir atitinkamai jas pasitikti.

IR MES KEIČIAMĖS . . .

Mūsų emigrantinės visuomenės galvojimas taip pat kinta, kaip ir Lietuvoje likusių žmonių. Jaunimas bręsta svetimose kultūrose, tegaudamas tik nuotrupas lietuvių kultūrinio palikimo. Jis auga tarp labai skirtingų nuotaikų ir įvairiopų įtakų. O ir vyresnioji karta, žinokime, ne visa stovi toje pačioje vietoje. Tai nėra atsitiktinis dalykas, kad pastaruoju laiku spaudoje pasirodo naujų samprotavimų dėl būsimos Lietuvos ekonominės ir visuomeninės struktūros, kurie buvo visai neįmanomi dar prieš penketą metų. Rastenio*, Trimako, teisininko Butkio straipsniai ir diskusijos dėl jų rodo, kad žmonės pradeda gerokai kitaip ar visai kitaip, negu pirma, įvairius Lietuvos gyvenimo klausimus suvokti ir spręsti.

Įmanoma suprasti, jog „sugrįžimas" į 1939 metų padėtį būtų nebeįmanomas. Pamažu aiškėja, kad išlaisvintoji valstybė turės stipriai paimti įvairias gyvenimo sritis, idant, kraštui atsistatant, neįvyktų visuotinių sutrikimų ir anarchijos, ir kad ne viena sritis gal pasiliks, jei tauta panorės, visam laikui jos žinioje...

NE HEKTARAI PIRMOJE VIETOJE . . .

Būsimosios Lietuvos atkūrimo būdų svarstymai ir pasiruošimas turėtų eiti rimtų, kultūringų diskusijų plotmėje. Diskusijos tebus vaisingos, jeigu nebus išeinama iš abstrakčių modelių schemos, o tik iš nuolatinio sekimo besikeičiančio gyvenimo Lietuvoje ir už jos ribų.

Mums neduotų jokios naudos, jeigu, pvz., vyktų ginčai kiek hektarų žemės „nusistatoma palikti vienam Lietuvos ūkininkui, ir kiti panašaus pobūdžio klausimai. Tikrą atsakymą į visa tai teduos gyvenimo tikrovė ir tas momentas, kada šitokie reikalai bus sprendžiami. Mums dabar svarbu tik palaikyti savo žmonėse gyvą dalykų svarstymo dvasią.

Prieš mūsų sąmonę iškyla daugybė klaustukų, kuriems atsakymai šiandien tegali būti tik spėjami, laiko ir kitų veiksnių suvaržomi ir sąlygojami.

TRYS VEIKSNIAI

Užsieniuose dažnai bešnekant apie įvairius lietuvių vadovaujančius ar rikiuojančius veiksnius, mums būtų pravartu panagrinėti, kokios pajėgos konkrečiai ir praktiškai galės reikštis Lietuvos atkūrimo darbe, laisvei sušvitus. Atrodo, jog krašto atstatymo metu reikia skaitytis kad ir su šitokiais, va, veiksniais:

1. Pagrindinį vaidmenį visuose reikaluose suvaidins žmonės, kurie liko Lietuvoje. Jų nuotaikos, jų galvojimas turės lemiamos reikšmės. jie sukurs valstybines, kultūrines ir kitokias institucijas savo nuožiūra ir iš savo dvasinės jėgos bei būdo. Klystų tas, kas manytų, jog tautinę dvasią teišnešios tik tie žmonės, kurie atsidūrė šiapus geležinės uždangos – laisvuose Vakaruose. HEROJUS ĮIKO NAMUOSE. Tauta gimdys ir duos kietai užgrūdintų, tautiškai susipratusių ir aštraus proto žmonių. Kaip ugnis nuvalo geležies rūdis, taip kančia ir pavojai tvirtina žmogaus dvasią, ją pagilina ir suaktyvina.

2. Antras labai svarbus veiksnys – „sibiriokai" (čia ir šiaip Maskolijon „savo" ir ne savo noru išvežtieji). Jeigu likę Lietuvoje žmonės daug daugiau nukentėjo, negu Vakaruose atsidūrę tremtiniai, tai sibiriokai dar daugiau bus nukentėję už tuos, kurie gyvena savame krašte. Jie daugiausia turės moralinių teisių prieš kitus. Sibiriokų masė, nors ir daug jų žūva ir dar žus žiauriausiose aplinkybėse, palyginti liks dar didelė. Be to, čia ypač sugrūsta ūkininkai, kurie turės teisę pasisakyti ir pasisakys žemės ūkio politikoje. Labai galimas dalykas, kad jie pirmiau ir į savo kraštą sugrįš, negu tremtiniai iš Vakarų pasaulio. Čia, žinoma, neturime galvoje pavienių asmenų, o visą masę.

3. Trečioji lietuvių dalis – vakarietiški tremtiniai. Savo apimtimi pati mažiausia grupė. Tiesa, ne be pagrindo laikoma esanti elitinė-inteligentinė pajėga. Jos vaidmuo aiškiai sąlygojamas laiko. Juo daugiau laiko jai tremtyje praslinks, tuo mažesnį vadmenį ji suvaidins pačiame krašte. Kad ir dėl dviejų priežasčių: viena, senesnioji karta gerokai praretės, o antra, – daug žmonių nedrįs arba nepanorės iš karto, kol krašte bus dideli sunkumai, grįžti, o nemaža dalis ir visai negrįš (ypačiai tautiškai mišrios šeimos)...

Šios trečiosios grupės vaidmuo pareis dar ir nuo to, kaip ji suvoks realybę. Jeigu ji nesupras momento reikalavimų ir savo padėties, nesuspės susiorientuoti bolševikiniame palikime, tautinių interesų įvairybėje, krašto nuotaikose, tai savo vaidmenį žymiai sumažins, – jau tik ne savo žmonių naudai.

BET REIKIA RENGTIS IŠ ANKSTO

Iš anksto reikia gerokai susimąstyti ir apsimąstyti dėl šių trijų didžiųjų grupių vidujinių santykių. Noras pirmauti ir primesti savo valią vienai ar kitai grupei, neatsižvelgiant į jos specifinę padėtį, moralines teises, gali įnešti didelių sutrikimų, visuomeniniame gyvenime, o kraštutiniu atveju pasidaryti pavojumi visam kraštui.

Moralinis momentas savitarpiniuose grupių ir žmonių santykiuose, tų grupių svorio nustatyme, net ekonominės struktūros kūrime ar atkūrime, bolševikų numoralinamame krašte visame kame turi būti ypatingai paisomas – ir pagrindas visuomeninei, juridinei ir net kultūrinei atgimsiančios Tėvynės santvarkai.

Pavyzdžiui, galime nekalbėti apie „šventąją nuosavybę", bet moralinei žmogaus teisei į nuosavybę gausime nusilenkti. O ją mums primins kad ir grįžtantieji sibiriokai, ne vienas iš Vakarų sugrįžėlis, na, netylės ir kolūkiuosna suvaryti ūkininkai. Tad teks čia derinti ekonomiką su morale, būtinumai su galimumais ir t.t.

Tam reikia rengtis iš anksto, neužmerkiant akių į visą šio reikalo sudėtingumą ir nesitenkinant pigiais partinių ar dar kurių politinių virtuvių receptais ir receptėliais.

Aš jungiaus į Lietuvių Rezistencinę Santarvę, nes jaučiau, kad čia būsiu laisvesnis, negu kur kitur. Kiekvienas, kuris nebijo laisvai jieškoti ir mąstyti, kuris nenori pasiduoti politinių terminų ir kategorijų sugestijai, bet kuris nori *pats* galvoti, kuo jis galėtų būti naudingas Lietuvai, – tam Santarvė yra prie širdies.

*Žiūr. Vincas Rastenis „Nuosavybės teisių atstatymas". *Akiračiai*. 1993, gegužė, nr. 5.

APIE NEPRIKLAUSOMYBĘ...

(atkelta iš 3-čio psl.)

kaip Lietuvos teisėtą valdžią. Aš kaip stebėtojas dalyvavau Lietuvos ir Vašingtono derybose dėl nepriklausomybės pripažinimo, kurios vyko kovo 11 d. antrą ar trečią valandą ryto. Iš Parlamento vyko tiesioginiai pokalbiai telefonu tarp Vilniaus ir Vašingtono. Mano spėjimai pasitvirtino: Landsbergio Vašingtonas nepripažino.(...)

Tuomet bandžiau aiškinti, jog Lietuvos niekas nenorės pripažinti, nes turėti realią valdžią reiškia kontroliuoti tam tikrą teritoriją. Landsbergis ir visi ministrai tuo metu, tiesiai tariant, nebuvo tikroji valdžia.

Kas anuomet, 1990 metais Lietuvoje buvo ta „tikroji valdžia", Kojelis taip ir nepaaiškina. Iš teksto tačiau aišku, kad Princetono universiteto politinių mokslų magistras dar ir dabar neskiria nepriklausomybės nuo jos tarptautinio pripažinimo. O Lietuvoje net gimnazistai jam galėtų paaiškinti, kad 1918 m. vasario 16-tąją Lietuvos Taryba taip pat neturėjo „realios valdžios" ir kad Vašingtono pripažinimo reikėjo laukti penketą metų...

Iš tikrųjų, tačiau, nėra taip blogai, kaip atrodo iš čia pateiktų citatų. Net Kojelis pagaliau šį tą suprato:

Ar teisingai tada pasielgė Landsbergis? Manau, kad visi jo žingsniai buvo teisingi – ačiū Dievui, mano memorandume skelbtų idėjų jie nepriėmė.

Amen! Tikėkimės, kad ir ateityje Lietuva nekreips per daug dėmesio į kiekvieną iš Vakarų pagastroliuoti atvažiuojantį „techninį ekspertą". Gyventi reikia sava galva...

z. v. r

NESUVALDOMO KERŠTO PADARINIAI

(Liudininko prisiminimai)

Apie Lietūkio garažo Kaune žudynes buvo daug kalbama ir rašoma. Nužudytų aukų skaičius irgi minimas įvairiai – priskaičiuojama nuo 70 iki 200 nužudytų žydų. Po 50 metų, kai gyvų liudininkų beveik neliko, prasideda spėliojimai, kas ką pasakė, matė, girdėjo ir taip faktai paskęsta ganduose.

Lietūkio garažo žudynės, palyginus su kitomis Antrojo pasaulinio karo žudynėmis, kai keitėsi okupantai ir buvo likviduojami tariami išdavikai, išsiskiria savo žiaurumu ir nesuvaldomu kerštu.

Tad kaip ten ištikrųjų buvo?

BAISUS VAIZDAS

Su pogrindžio misija aš ėjau Vytauto prospektu Saugumo rūmų link, kur buvo laikinai įsikūręs partizanų štabas. Jau iš tolo pamačiau stovinčią minią žmonių ir kai priėjau arčiau, atsivėrė baisus vaizdas: 5 ar 6 vyrai, nuskustom galvom ir išbalusiais veidais su pagaliais ir geležinėm štangom daužė savo aukas. Visur sruvo kraujas. Ir dar. Aukos mirties agonijoje. Vienas iš egzekutorių, paėmęs vandens žarną, aukas atgaivindavo ir po to egzekucija tęsėsi toliau.

Aš paklausiau šalia stovėjusio, koks čia reikalas, kodėl vyksta tokios žiaurios žudynės. Jis man atsakė, kad apie 15-20 žydų buvo atvaryti išvalyti garažą, o jų prižiūrėtojai buvo kaliniai, ką tik išėję iš Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo. Kas parinko tuos žydus ir kodėl jie buvo čia atvaryti, jis nežinojo. Kai kurie žydai pasipriešino prižiūrėtojų nurodymams, vienas net atsisakė šluoti, tada ir prasidėjo ta egzekucija, pasakojo man šis žmogus. Aš pastovėjau prie to garažo gal 5-7 minutes. Tas vaizdas mane be galo paveikė ir aš negalėjau suprasti, kaip gali kerštas pavirsti į tokias žudynes?

Tačiau čia istorija nesibaigė. Atsakymą gavau vėliau.

EGZEKUCIJŲ DALYVIS PASAKOJA

Maždaug po mėnesio buvau pakviestas į vieną subuvimą. Sėdėjome prie stalo, šeimininkai ką turėdami mus vaišino. Nuotaikos buvo pakilios, džiaugsmingos, nes pagaliau atsikratėme pirmojo okupanto, o ką žada antrasis – nežinojome. Visos kalbos buvo apie paskutinius įvykius Kaune: partizanus, besitraukiančių Raudonosios armijos karių vykdytas civilių žmonių žudynes, asmeniškus išgyvenimus ir t.t.

Tačiau besidalindami savo įspūdžiais, visuomet grįždavom į garažo pasibaisėtinus vaizdus, kiekvienas smerkėm tokį elgesį ir kerštą. Ne visus to subuvimo dalyvius pažinojau. Man iš dešinės sėdėjo vidutinio amžiaus vyras: rimto veido, trumpais plaukais ir visą laiką tylėjo, niekad neįsijungdavo į mūsų pokalbius. Po kiek laiko jis kreipėsi į mane:

Jūs visi kalbate apie tą garažą. Aš esu iš tų, kurie vykdė egzekucijas.

Aš apstulbau ir nežinojau ką sakyti. Po trumpos pertraukos jam atsakiau:

Labai gaila, bet aš galiu tik pakartoti ką anksčiau esu sakęs: tokio elgesio nesuprantu ir nepateisinu. Kerštas irgi turi savo ribas..

Tada jis pradėjo pasakoti apie save. Jis buvo Lietuvos kariuomenės puskarininkis, gyveno Tauragėje ir, užėjus sovietams į Lietuvą, bandė per sieną pabėgti į Vokietiją. Tačiau jį pagavo ir atvežė į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą. Jis buvo apkaltintas šnipinėjimu. Prasidėjo baisūs kankinimai: jam lupo nagus, svilino padus ir nugarą, laužė kojų kaulus, kabino už kojų prie lubų. Tą kankinimo darbą atliko iš Sovietijos atvykę enkavedistai. Jų tarpe buvo ir keli žydai. Jo šeima buvo išvežta į Sibirą.

Todėl išėjęs iš kalėjimo, jis man sakė, buvau apimtas keršto ir tiems žydams pradėjus mums priešintis – mano nervai neišlaikė...

Aš jam pasakiau, kad vis vien nesuprantu tokio keršto. Juk tie atvaryti žydų tautybės žmonės nebuvo Jūsų kančių kaltininkai.

Taip, jis atsakė – dabar teiskite mane. Šiandien aš irgi nesuprantu savo elgesio...

* * *

Reikėtų bent trumpai prisiminti to laikotarpio įvykius, nuotaikas ir spontanišką sukilimą prieš bolševikinius okupantus. Tautos atmosfera buvo įkaitinta, nes tik prieš savaitę buvo įvykęs masinis trėmimas į Sibirą. Visoje Lietuvoje vyko teroras ir žmonių persekiojimas.

Kai prasidėjo vokiečių-sovietų karas ir pirmieji vokiečių lėktuvai pasirodė Lietuvos padangėje, tauta sukilo ir pirmomis dienomis, ypač Kaune, pasidarė gan chaotiška padėtis. Pogrindžio organizacijų nariai, jauni gimnazistai, studentai ir kiti patriotiškai nusiteikę lietuviai, niekeno neraginami, griebė ginklus iš sovietinių sandėlių, norėdami apsaugoti gyvybes, turtą, palaikyti tvarką. Be abejo, kai kurie norėjo suvedinėti sąskaitas.

Keli pavyzdžiai. Man asmeniškai buvo pavesta palaikyti ryšius tarp dviejų partizanų štabų. Vienas buvo įsikūręs Saugumo rūmuose, o kitas Šaulių S-gos patalpose netoli Įgulos bažnyčios. Šaulių S-gos patalpose atsirado nemažai ginklų, todėl čia rinkdavosi savanoriai apsiginkluoti. Ateidavo nemažai jaunimo. Mačiau savo akimis, kai, pvz., tėvas atveda savo sūnų, pasiėmęs šautuvą, parodo, kaip su juo elgtis ir šaudyti ir tas sūnus didžiuodamasis išeina į gatvę. Kokius uždavinius jis turi atlikti niekas jam nenurodė. Tačiau jis žinojo, kad tas šautuvas suteikia daug

JUODASIS LIETUVOS ISTORIJOS LAPAS

Vienas iš juodžiausių puslapių Lietuvos istorijoje yra Lietuvos piliečių žydų žudynės 1941 m. birželio pabaigoje Kauno Lietūkio garaže. Žydus žudė lietuviai. Iki šiolei apie šį įvykį pas mus buvo kalbama pusbalsiu arba iš viso nekalbama. Pastaruoju metu Kauno miesto apylinkės prokuratūra pradėjo šio įvykio kaltininkų ir liudytojų paiešką, norėdama nustatyti, kas anuomet atsitiko. (Žiūr. skelbimą Kauno dienoje *nr. 1, 1998 m. sausio 3 d.)*

Mūsų redkolegijos narys Henrikas Žemelis buvo šio įvykio liudininkas. Pateikiame H. Žemelio atsiminimus apie Lietūkio žudynes. Taip pat pateikiame ištrauką iš Laikinosios vyriausybės Teisingumo ministro Mečislovo Mackevičiaus atsiminimų knygos Atsiminimai, *kur jis aprašo, kaip žinia apie šias žudynes buvo sutikta Laikinosios vyriausybės posėdyje – Red.*

Kauno miesto apylinkės prokuratūra tęsia 1941 m. žudynių prie "Lietūkio" garažų Kaune kaltininkų ir liudytojų paiešką

Kauno miesto apylinkės prokuratūroje toliau tiriama baudžiamoji byla dėl 1941 m. birželio pabaigoje Kaune, Vytauto prospekte, prie "Lietūkio" garažų įvykdytų masinių žudynių.

Prokuratūra prašo atsiliepti asmenis, galinčius suteikti bet kurių žinių ir duomenų apie minėtą įvykį. Tardymą domina:

žmonės, dirbę tame garaže, tuo laiku gyvenę netoli garažo, buvusio ties Vytauto prospekto ir Miškų gatvės sankryža, dirbę tuo metu "Spindulio" spaustuvėje arba pažinoję tuo laiku netoliese gyvenusius žmones;

asmenys, kurie patys matė įvykius ar kuriems mačiusieji apie tai pasakojo;

asmenys, kurie gali įvardinti tiesioginius šio nusikaltimo vykdytojus, stebėtojus arba turi duomenis apie nužudytųjų asmenybes;

duomenys apie asmenis, kurie išvežinėjo lavonus, kasė duobes;

asmenys, kurie savo iniciatyva tyrė šį nusikaltimą ir turi surinkę bet kokią medžiagą šiais klausimais.

Kreiptis į Kauno miesto apylinkės prokuratūrą, esančią Kaune, Laisvės al. 40, 36 kab. Tel. 229925, 222740, 209702.

Vladas MASKELIŪNAS

Kauno miesto apylinkės prokuratūros skyriaus prokuroras

teisių. Ir štai jam einant gatve, pasirodo, kad lange kažkas juda. Jis pradeda šaudyti. Kitoj gatvės pusėje, kitas jaunuolis išgirdęs šūvį irgi paleidžia ugnį ir taip prasideda „įsivaizduojamas mūšis", kartais pareikalaŭjąs aukų. Tokių įvykių Kauno Laisvės alėjoje buvo nemažai.

Man, palaikant ryšius su minėtais partizanų štabais, įsikūrusiais netoli vienas kito, teko dažnai slapstytis kiemuose, kad nepakliūčiau į kryžminę ugnį, nes kulkos zvimbė visur.

Todėl nenuostabu, kad tokioje chaotiškoje padėtyje, iki įžengiant vokiečių kariuomenės daliniams ir pradėjus organizuotis administracijai, tomis pirmomis karo dienomis kiekvienas aktyvus asmuo ar partizanų junginys veikė savarankiškai, nebuvo koordinacinio organo, ryšių, tuo pačiu atsirado gera dirva savivalei, norui atsikeršyti ir apskritai, nesiskaityti su žmogaus teisių ir moralės normomis.

Tik dėl tos nekontroliuojamos padėties žuvo toks didelis partizanų skaičius, daugiausia ne nuo bėgančių raudonarmiečių šūvių, bet nuo, kaip amerikiečiai sako, „savųjų draugiškos ugnies".

Šio liudijimo autorius H. Žemelis apie 1940 metus

Savivalė pasireiškė ir išpuoliais prieš žydus. Pvz., man grįžus su pranešimu į Saugumo rūmus pastebėjau prie įėjimo atvarytus apie 25 žydų tautybės asmenis ir tarp jų pamačiau žinomus muzikantus, brolius Hofmeklerius. Vienas jų buvo mūsų operos ir baleto orkestro bei radiofono simfoninio orkestro dirigentas. Juos atvarė keli jauni vyrukai. Aš paklausiau: ar jūs žinote, kokie toje grupėje žmonės? Jie man trumpai atsakė – mums nesvarbu, mes juos sutvarkysime. Nuėjęs į partizanų štabą papasakojau apie tą įvykį. Nežinau rezultatų, ar kas nors pasirūpino tais žmonėmis, ar ne. Abejoju, kad taip.

Taigi, tokioje painioje ir nenormalioje atmosferoje įvyko daug nesuprantamų ir nesuvaldomų išsišokimų, įskaitant ir minėtas Lietūkio garažo žudynes, kurių nei pateisinti, nei suprasti neįmanoma. Bet taip buvo...

Henrikas Žemelis

1998.I.30

NEMALONUS POSĖDIS

Vieną dieną, tik prasidėjus vyriausybės posėdžiui, pavėlavęs ir labai susijaudinęs įėjo komunalinio ūkio ministeris architektas Žemkalnis-Landsbergis. Už galvos rankomis susiėmęs, pradėjo pasakoti matytą žiaurų žydų mušimą Savanorių prospekte prie kapinių. Žemkalnis-Landsbergis tuojau kreipėsi į vidaus reikalų ministerį pulk. Šlepetį kone šaukdamas: „Kur vidaus policija? Kodėl nesutramdoma savivalė?" ir t.t.

Pulk. Šlepetys susijaudinęs aiškinosi, kad bolševikai, Lietuvą okupavę, nepriklausomos Lietuvos policijos kadrus sunaikino, ir šiuo karo sudrumstu metu greit policijos kadrus suorganizuoti labai sunku. Nepaisant rimtų Šlepečio paaiškinimų, Landsbergio nupasakojimas visus sunkiai prislėgė. Aš neišvengiamai turėjau atkreipti dėmesį, kad be efektyvios policijos organizacijos sunkiai įmanomas teisingumo funkcijų vykdymas. Atrodo, kad Teisingumo ministerija gal per anksti atsikūrė, ir daviau suprasti, kad man reikėtų pasitraukti.

Posėdis be diskusijų buvo nutrauktas.

(M. Mackevičius. *Atsiminimai*. Psl. 68, 69.)

AR ĮMANOMAS LIETUVIŲ IR ŽYDŲ DIALOGAS ?

Šios diskusijos įvardijimas reikalauja išankstinių komentarų. Netikiu, kad Holokausto vertinimo pagrindu žmoniją galima išdalinti į etnines ar kultūrines grupes. Lygiai taip pat netikiu ir tuo, kad dialogo partneriais gali tapti bendruomenės ar visuomenės: viena vertus, moderniojo pasaulio patirtis byloja, jog toje pačioje visuomenėje socialinių ir intelektualinių (ar net kultūrinių) kontrastų gali būti ne mažiau ar net daugiau nei tarp skirtingų visuomenių; kita vertus, diskutuoja ir nuomonėmis keičiasi pavieniai individai, o ne grupės ar bendruomenės – jei, žinoma, intelektualinių ir moralinių debatų nepainiosime su politine ar religine reprezentacija.

Šia prasme lietuvių ir žydų dialogas yra tikrai neįmanomas: nėra jokių mistinių kolektyvinių lietuvių ir žydų reprezentacinių veiksnių, kurie mums nurodytų visą grupę vienijančią ir sujungiančią poziciją. Lietuviškas posakis „trys lietuviai – trys partijos" turi savo atitikmenį žydiškoje idiomoje „trys žydai – trys sinagogos". Moderniosiose lietuvių ir žydų (tiek Izraelyje, tiek svetur) visuomenėse politinė skaida bei ideologinė diferenciacija yra nužengusios tiek toli, jog tikrai neverta turėti iliuzijų, kad egzistuoja kažkokie ideologiniai lietuvių ar žydų kolektyvai, savo viduje nutrinantys bet kokius socialinius, kultūrinius ir intelektualinius žmonių skirtumus.

Tokie mistiniai kolektyvai gali atsirasti tik įaudrintoje politinėje vaizduotėje ar sąmokslo teorijas konstruojančioje sąmonėje. Didžiuliai skirtumai minėtosiose visuomenėse bei jų išeivijose (ypač tai pasakytina apie žydus, tarp kurių nenumaldomai plintanti sekuliarizacija ir jaunos žydiškojo – etninio ar net sekuliarinio tautinio – identiteto formos atveria vis naujas pasaulėžiūrines prarajas pačiame žydų pasaulyje) niekais paverčia tokias formuluotes, kaip antai: „lietuviai žydus laiko" ar „žydai traktuoja lietuvius kaip".

Holokaustas, kaip žinia, yra viena iš didžiųjų žmonijos moralinių temų. Holokaustas, kaip istorinis naratyvas ir pamatinių etinių perskyrų bei kriterijų laukas, naujai tematizuoja visą moderniąją žmonijos patirtį. O moralinėje plotmėje visada susitinka tik individualios sąžinės subjektai – pavieniai žmogiškieji individai. Per individualią žmogiškąją patirtį neperleistos, t.y. intelektualiai ir moraliai neartikuliuotos, nuomonės ar kolektyvinės, „liaudiškos" jų reprezentacijos priklauso stereotipų – nepatikrintų, neišanalizuotų, nuo tiesioginės žmogiškosios patirties atplėštų, nugirstų ar tiesiog prisigraibytų vaizdinių, turinčių ideologinės-reguliatyvinės galios bei įtakos žmonių elgesiui ir vaizduotei – sferai. Nemanau, kad lietuvių ir žydų dialogą mes norėtume įkurdinti tokioje plotmėje. Turbūt visiškai priešingai – mūsų diskusijos tema nurodo į sąžiningos, aiškiais intelektualiniais ir moraliniais kriterijais pagrįstos diskusijų erdvės atvėrimą.

Dar viena rimta kliūtis įsivaizduojamam lietuvių ir žydų dialogui būtų tas faktas, kad diskusijų dėl Holokausto erdvėje susiduria ne lietuviai ir žydai, o tiesiog skirtingų sąmonės lygių ir tipų žmonės. Tai pasakytina visų pirma apie lietuvius, kurių tarpe „Holokaustas", regis, jau tapo vienu iš raktažodžių ar net moralinių kodų, darančių svarbias perskyras viešojo diskurso bare. Šiose diskusijose neretai susiduria priešingų orientacijų ir įsitikinimų Lietuvos visuomenės ir net lietuvių šviesuomenės atstovai – paprastai Holokausto ir jame dalyvavusių lietuvių vertinimas tampa ryškiausia takoskyra tarp provakarietiškai nusiteikusių, liberalių, pliuralizmą ir pilietinės visuomenės idealus išpažįstančių lietuvių ir „tautos sukūrimo bei apgynimo nuo vidaus ir išorės priešų" paradigmoje mąstančiųjų tautiečių bei tėvynainių.

Tad prieš mus – liberalios bei pliuralistinės visuomenės šalininkų ir konservatyvių nacionalistų kolizija. (Žinoma, kiekvienoje visuomenėje yra ne tik neinformuotų ir šitos problematikos nuoširdžiai neišmanančių žmonių sluoksnis, kurį būtų galima pavadinti *sancta simplicitas* sluoksniu, bet ir informuotų, žinančių, bet ciniškai indiferentiškų žmonių sluoksnis – šito taip pat negalima išleisti iš akių). Ją būtų galima apibūdinti kaip *Gemeinschaft* ir *Gesellschaft* idealų bei sąmonės dimensijų susidūrimą. Tai kolizija, kurią sykiu būtų galima apibūdinti kaip „liberalinė demokratija ir pilietinė visuomenė *versus Blut und Boden* tipo organiška bendruomenė", bet jokiu būdu ne kaip „lietuviai *versus* žydai". Paleisti į darbą pastarąją etiketę reikštų ne ką kita, o grubų sąvokų supainiojimą. Paradoksalu, bet būtent Holokaustas ir jo vertinimas tapo simboline nuoroda į lietuviškosios sąmonės tendencijų egzaminavimą moderniosios Vakarų civilizacijos simbolinėje erdvėje.

Tad šioje vietoje mes susiduriame su lietuviškosios sąmonės ir kultūros recidyvais ar net mąstymo trombais, kuriuos kritiškai išreiškia ir teoriškai bei moraliai kvalifikuoja visuomenės ir kultūros kritikai arba tiesiog provakarietiškos orientacijos ir liberalių pažiūrų žmonės, o ne su organizuotu, į valstybinės politikos rangą pakeltu antisemitizmu. Prie tokių recidyvų bei mąstymo trombų visų pirma priskirčiau iš esmės amoralią ir „trogloditišką", kaip ją vadina Tomas Venclova, dviejų genocidų teoriją (kiek sušvelninta jos atmaina yra žinoma simetrijos teorijos pavadinimu) ir jos dvynę sesę – istorinės žydų kaltės dėl 1940 metų Lietuvos okupacijos teoriją, aptariančią nelojalų, išdavikišką jų elgesį, įskaitant ir žydų aktyvumą tarpukario Lietuvos komjaunimo organi-

(tęsinys sekančiame psl.)

AR ĮMANOMAS...

(atkelta iš 9-to psl.)

zacijoje bei komunistų partijoje. Susilaikysiu nuo mokslinio šitų konstrukcijų kvalifikavimo – šitą pakankamai aiškiai ir išsamiai yra padarę tokie nūdienos lietuvių istorikai kaip Saulius Sužiedėlis, Liudas Truska ir Vygantas Vareikis. Užsiminsiu tik apie gan komplikuotas ideologines ir empiriškai neįžvelgiamas šių konstrukcijų ištakas.

O jos siekia tarpukario Lietuvos ir visos Europos ideologines dramas. Turiu omenyje kad ir to meto Europoje suvešėjusią sąmokslo teoriją, nutaikytą tiesiai į žydus: nė neminėdamas nacių rasistinės retorikos ir propagandos perlų, tarp kurių manipuliacijų masių sąmone sumetimais atsidūrė ir „pasaulio žydų bankininkų ir komunistų sąmokslo" teorija, paminėsiu tik tokius antivakarietiškus, antiburžuazinius ir antikosmopolitinius sąjūdžius kaip prancūzų A*ction Française* (kurio įkvėpėjai buvo Maurice Barrès ir Charles Maurras) ar rumunų „1927 metų generacija" (pastarasis sąjūdis vienijo tokius iškilius rumunų kūrėjus ir intelektualus kaip jaunieji Mircea Eliade, Eugene Ionesco, Emil Cioran, Constantin Noica, Mircea Vulcanescu ir jų mokytojas Nae Ionescu). Abiejų sąjūdžių atstovai nesibodėjo ne tik paleisti į darbą sąmokslo teoriją, bet ir visą Vakarų civilizacijos kvintesenciją – didžiai abejotinos vertės jų akyse, t.y. kapitalizmą, laisvąją rinką, buržuazinį gyvenimo stilių ir buržuazines vertybes, pragmatizmą, sekuliarizaciją, didvyrių kultą išstūmusią proziško gyvenimo rutiną ir t.t. – sieti su žydais.

Šitų sąmonės tendencijų netruko ir tarpukario Lietuvos intelektualiniame gyvenime: ypač prie Juozo Keliuočio antivakarietiškų filipikų ir radikalaus nacionalizmo kupinos Vytauto Alanto *Žygiuojančios tautos* prisijungus gerokai stambesnio kalibro intelektualui – jaunajam Antanui Maceinai. Pakanka prisiminti garsųjį Maceinos straipsnį „Tauta ir valstybė", išspausdintą *Naujojoje Romuvoje* (1939 m. kovo 19 d.), kuriame Maceina juodu ant balto rašė, jog naujoji tautinė valstybė bus pagrįsta ne piliečio, o tautiečio sąvoka ir jog naujoji valstybė, būdama tautinės dvasios kūrinys, negali vienodai traktuoti tautiečių lietuvių ir svetimos tautybės piliečių, arba vadinamųjų tautinių mažumų.

O jei dar iš akių neišleisime prieškarinių Maceinos drabų iš socialinės filosofijos – tokių veikalų kaip Socia*linis teisingumas, Buržuazijos žlugimas* ir *Prometėjizmo problema*, kupinų paniekos liberalinei demokratijai, kapitalizmui ir buržuaziškumui, pakylėtam į amžino metafizinio principo lygmenį, – tai netruksime suprasti, kokios ir kieno idėjos to meto Lietuvoje padėjo ne tik filosofiškai kontekstualizuoti bei įprasminti Smetonos autoritarinį režimą, bet ir sukurti antivakarietiškumo kupiną atmosferą (beje, ganėtinai palankią priimti bet kokį antidemokratinį režimą iš šalies arba bent jau nesipriešinti ir nesukurti jokios rimtesnės alternatyvos jam).

Yra pakankamai priežasčių manyti, jog daugelio to meto žmonių – įskaitant ir šviesuomenę, ką kuo puikiausiai įrodo ne tik Maceina, bet ir LAF'o narių atvejai – sąmonėje „buržuazija", „kapitalizmas", „išnaudojimas", „kosmopolitizmas" ir „žydai" sudarė tą pačią ideologinę idiomą. Prie šito belieka tik pridurti nacių propagandinio diskurso, tapatinusio žydus su komunistais, priėmimą (o juk LAF'as ir 1941 m. birželio sukilimas šituo keliu ir nuėjo), ir istorinės žydų kaltės bei dviejų genocidų teorijų ištakos galutinai paaiškės.

Aš sąmoningai apeinu tradicinį, valstietiškose kultūrose itin gajų ir Vidurio bei Rytų Europoje giliai išsikerojusį – ne ideologinį, o veikiau demonologinį – antisemitizmą (tokiam tradiciniam demonologiniam antisemitizmui atstovautų ne tik Motiejaus Valančiaus, bet ir Vinco Kudirkos panieka žydams). Sykiu sąmoningai nutyliu ir iš akių išleidžiu visą katalikiškąją žydų demonologiją ir jos populiariąją, liaudyje išplitusią versiją: kad ir kiek nepatrauklūs ir net didžiai atgrasūs man būtų šitie dalykai, jų buvo neįmanoma mechaniškai išversti į mobilizuojančias ideologines idiomas ir koncentruotas neapykantos formules. Istorinės žydų kaltės teorija ir dviejų genocidų teorija yra neabejotinas ikikarinių ir pokarinių lietuvių inteligentų konstruktas.

Pabaigai telieka tik prisiminti sovietinės propagandos ir jos suformuotos antisemitinės sąmonės sluoksnį, užklojusį, bet niekada iki galo neužgožusį ir nepalaidojusį ankstesniųjų patirties sluoksnių – prigesintų ir modifikuotų, bet, kaip parodė ne vienas antisemitizmo protrūkis Lietuvoje po 1988 metų, pakankamai gyvybingų. Šis sluoksnis – tai ir „daktarų byla", ir Stalino pradėtoji kova prieš kosmopolitizmą (kurią, regis, su didžiausiu įkvėpimu tęstų ne vienas žinomas nūdienos Lietuvos inteligentas), ir sionizmo (t.y. moderniojo žydų nacionalizmo) pavertimas ideologiniu monstru bei menkinamuoju terminu, ir įvairūs propagandiniai naujadarai bei eufemizmai: kad ir „tarybiniai piliečiai", masiškai iššudyti nacių koncentracijos stovyklose Lenkijoje ir Ukrainoje. Tad pamėginkime įsivaizduoti nacių propagandos, LAF'o retorikos, sovietinio antisemitizmo, aukos sindromo ir visus juos persmelkiančios sąmokslo teorijos mišinį – tik tada paaiškės kontekstas, kuriame buvo nukaltos minėtosios konstrukcijos, esančios gerokai anapus bet kokių moralės normų.

Štai kodėl tariamas lietuvių ir žydų dialogas iš tikro yra ne kas kita, o nūdienos lietuvių intelektualinės kultūros akistata su tais sąmonės ir mąstymo trombais, kurie bloškia mus atgal į devynioliktojo amžiaus pabaigos ir dvidešimtojo amžiaus pirmosios pusės Europą. Tai lietuvių sąmonės ir kultūros dialogas su savimi, o sykiu ir tamsiosios, antimodernistinės jų pusės atvėrimas. Lietuvių ir žydų dialogas – ir kaip diskusijos antraštė, ir kaip simbolinė nuoroda – yra prasmingas tik moderniosios lietuvių sąmonės ir kultūros kritinės savianalizės kontekste. Sykiu jis gali būti prasmingas ir kaip sugrįžimo prie universalijų judėjiškai krikščioniškojo Vakarų pasaulio vertybių nuoroda.

Priešingu atveju labai jau nelengva būtų įsivaizduoti tą menamą dialogo partnerį. Kas gi jis? Holokaustą išgyvenusieji asmenys? Tikiu, kad kai kurie iš jų pajėgia nešališkai ir ramiai analizuoti žodžiais nenusakomą ir baisią tikrovę, kurios dalimi jie/jos buvo tapę (ypač tai pasakytina apie žmones, nepraradusius ryšio ar nenutraukusius saitų su lietuvių kultūra ir pačia Lietuva). Bet, kaip byloja pastarųjų metų patirtis, absoliučios daugumos Holokaustą išgyvenusiųjų asmenų nusistatymas ir tonas Lietuvos ir lietuvių atžvilgiu nepalieka jokių galimybių nei dialogui, nei vienas kito išgirdimui: dviejų nukentėjusiųjų sąmonių dialogas, deja, yra neįmanomas. Abiejų pusių teisuoliškumas ir susikoncentravimas tik į save bei savo traumas išduoda vienodą nejautrumą *Kitam*.

Jei kalbėsime apie abiejose pusėse suvešėjusius vienas kito suvokimo stereotipus, tai teks pripažinti, kad šioje vietoje tikrai esama tam tikros simetrijos: tiems, kurie nediferencijuojančiu ir realybės paviršiumi slystančiu žvilgsniu žvelgia į Lietuvą, lietuviai tėra vien tik žudikai, cinikai ir antisemitai, slapta garbinantys Klimaitį, Barzdą, Gečą, Impulevičių ir LAF'ą; lygiai taip pat ir stereotipų įkalintiems lietuviams žydai tėra užsimaskavę komunistai ir KGB agentai, Lietuvos šmeižikai, šalies misreprezentaciją pavertę sau pelningu užsiėmimu, jos nepriklausomybės išdavikai ir amžini priešai, suinteresuoti tik Lietuvos įvaizdžio užsienyje suteršimu. Dvi kolektyvinės aukos, siekiančios tik demaskuoti ir stigmatizuoti viena kitą, niekada nesusikalbės: tai kurčiųjų dialogas. Tad Holokausto ir sovietinio teroro aukos tikrai nėra ir iš principo negali būti dialogo partneriai; kita vertus, jos ir *neturi* tapti dialogo partneriais. Priešingai galvoti reikštų patį tikriausią – kad ir nesąmoningą – sugrįžimą prie ydingosios paradigmos: juk tokiu atveju dviejų genocidų teorija, išprašyta pro duris, būtų pakviesta sugrįžti pro langą. Holokaustas ir sovietinis teroras niekada nebuvo ir nėra vienas kitą sąlygojantys reiškiniai.

Dar daugiau – Holokaustas yra unikalus ir precedento neturintis žmonijos istorijos fenomenas. Ne tik todėl, kad naciai ir jų talkininkai sunaikino šešis milijonus Europos žydų. Ne tik todėl, kad tai buvo savo žiaurumu ir cinizmu jokių analogų neturintis iš kitų išskirtos žmonių grupės naikinimas. Holokaustas turi ypatingų istorinių, filosofinių ir moralinių implikacijų nūdienai ir žmonijos ateičiai, kurias atsekti ir įvertinti galima tik dabar, žvelgiant iš plačios istorinės perspektyvos.

Pradėkime kad ir nuo to, jog Holokaustas, kaip didysis ir pavyzdžio neturintis istorinis įvykis, bene vienintelis išsaugo mūsų postmodernistinėje sąmonėje ir kultūroje vis labiau beišskystančią istorijos idėją. Juk jei mes nuosekliai pripažintume, kad visi istoriniai pasakojimai tėra lingvistinės ir literatūrinės konvencijos, t.y. kad visi istoriniai naratyvai bei jų dėstomų įvykių sekvencijos yra kultūriniai konstruktai, tai ir Holokaustą tektų pripažinti esant specifiniu žydiškos sąmonės ir kultūros konstruktu. Laimei, šito neleidžia padaryti ne tik gausi Holokausto istoriografinė medžiaga bei patikima dokumentacija (iš nūdienos ciniškosios sąmonės pozicijų ir ją galima kuo puikiausiai kvalifikuoti kaip traumuotos sąmonės ir viktimizacijos – o gal net ir pasaulio žydijos vykdomų sąmoningų manipuliacijų bei sąmokslo – apraišką: argi ne iš čia kyla įvairiausios Holokausto revizionizmo atmainos?); šito neleidžia padaryti galingai besireiškianti Holokausto moralinė dimensija, kurios pagrindu yra atsiradusi net Holokausto etika – didžiųjų žmonijos moralinių įvykių ir net pačios moralinės vaizduotės egzaminavimas Holokausto šviesoje. Tad visiškai teisus garsus nūdienos amerikiečių filosofas ir istorijos teoretikas Hayden White, teigdamas, jog istorikas tol pasakoja istoriją ir nepraranda jos vizijos, kol už pastarosios slypi moralinis idealas. Istorinė vaizduotė visada sutampa su moraline vaizduote. Šiuo požiūriu Holokaustas mūsų efemeriškumo ir netvarumo epochoje padeda išsaugoti pačią istoriją: Holokaustas ir yra pati istorija.

Kita vertus, neįmanoma mechaniškai lyginti Holokausto ir sovietinio teroro – net ir pripažįstant pastarojo baisumą ir nusikaltėlišką bei cinišką jo esmę. Kaip yra taikliai pastebėjęs žymus nūdienos estų poetas, dramaturgas, literatūros ir kultūros teoretikas komparatyvistas Rein Raud, nacionalsocializmas ir komunizmas buvo visų pirma politinių režimų kova prieš tautas ir apskritai natūralias žmonių bendrijas. Holokaustas gi šiame kontekste iškyla kaip nelygstamas ir savarankiškas fenomenas: jis reiškė ne tik žydų, kaip rasinio ir istorinio-kultūrinio vieneto, sunaikinimo idėją, bet ir fundamentalų judėjiškai krikščioniškos Vakarų civilizacijos atmetimą. Sykiu Holo-

kaustas, kaip visiškai teisingai pastebėjo profesorius Jonathan Steinberg, reiškė ir modernybės, kaip didžiojo Vakarų politinio ir kultūrinio projekto, krachą: po Prancūzų revoliucijos prasidėjo žydų emancipacija; tačiau Europos žydai paliko getus ir įžengė į moderniąją Vakarų civilizaciją, pasirodo, tik tam, kad po pusantro šimto metų atsidurtų jau nebe tradiciniuose savo getuose, o nacių getuose ir kacetuose. Deja, Holokaustas yra pati tikriausia istorinio pasakojimo apie Vakarų modernybės iškilimą ir smukimą kulminacija.

Su kuo gi dar dabartinė lietuvių kultūra galėtų megzti dialogą Holokausto ir jo implikacijų sąmonei, kultūrai ir politikai klausimais? Su lietuviškosios žydijos likučiais Lietuvoje ar Izraelyje, JAV bei kitose pasaulio šalyse gyvenančiais žydų kilmės lietuviais/lietuvių kultūrą kaip savą priėmusiais žydais? Tai taip pat didžiai abejotina galimybė: visų pirma, šių žmonių liko tiek nedaug, kad lygiavertis intelektualinis dialogas yra tikrai neįmanomas (juolab kad tik geri prisiminimai teliko apie tuos apsišvietusius ir intelektualius žydus, kurie lietuvių kalboje ir kultūroje jautėsi kaip savo egzistenciniuose namuose); antra, Lietuvoje ir kitose šalyse saujelė likusių lietuviškų žydų ir taip tapatinasi su lietuvių kalba ir kultūra – vadinasi, ir dialogo su jais atveju lietuvių kultūra kalbėtųsi su pačia savimi ar bent jau su kitu savo pačios balsu. O ir lietuviškieji žydai tokiuose debatuose dalyvauja ne todėl, kad jie yra žydai, o *pirmiausia todėl, kad jie yra lietuviai*. Nesuprantu, kodėl Izraelyje arba JAV gimusiems žydams išvis turėtų skaudėti galvą dėl Lietuvos ir jos tarptautinės politinės bei moralinės reputacijos: atsiradus Izraelio valstybei, viso pasaulio žydai automatiškai nustojo buvę nevalstybine tauta – net jeigu jie/jos gyvena svetur.

Žymiai realistiškesnis ir praktiškesnis yra klausimas, ar lietuvių intelektualai ir mokslininkai gali susikalbėti su savo kolegomis iš Izraelio, JAV ir kitų Vakarų pasaulio šalių – suprantama, aš turiu omenyje vertybių kalbą ir didžiąsias XX amžiaus intelektualines temas. Tuo net neabejoju: net plačiau nekomentuodamas įnašo Vytauto Kavolio, Tomo Venclovos, Aleksandro Štromo ir kitų Santaros-Šviesos bei apskritai išeivijos intelektualų, įtvirtinusių moderniuosius konceptus ir didžiąsias intelektualines temas dabartinėje lietuvių kultūroje, pasakysiu tik tiek, kad tokie istorikai kaip Saulius Sužiedėlis, Alvydas Nikžentaitis, Vygantas Vareikis, Valentinas Brandišauskas ir Liudas Truska jau dabar sinchronizuoja lietuviškąją Holokausto istoriografiją su tarptautine šios studijų srities istoriografija. Turbūt neperdėsiu teigdamas, jog nūdienos lietuvių istorikai (o taip pat ir daugybė kitų jautraus mąstymo ir sąžinės lietuvių intelektualų, kurių vardas – legionas) Lietuvos politinės kultūros ir sąmonės kaitoje gali suvaidinti maždaug tokį vaidmenį, koks pokario Vokietijoje teko atminties prozos ir „Grupės 47" atstovams.

Šioje vietoje ir norėčiau apibendrinti savo samprotavimus. Klausimas „ar įmanomas lietuvių ir žydų dialogas?" galėtų ir netgi turėtų būti performuluotas į klausimus „ar įmanoma sutaikyti tiesą ir vertybę moderniojoje lietuvių kultūroje?" ir „ar įmanoma modernioji lietuvių kultūra su žmogišku veidu?" (Šiuo atveju užuominą darau ne į ką nors daugiau, o tik į humanizavimą modernybės, kuri į lietuvių kultūrą atėjo brutaliu ir iškreiptu pavidalu – per sovietinį režimą ir jo vykdytą „modernizaciją".) Ir pabaigai: ar įmanoma sau ir pasauliui atvira, kritiška, vakarietiškomis vertybėmis ir idealais pagrįsta, politinėms ir moralinėms savo bei pasaulio problemoms ir net traumoms jautri, *Kitą* ne atmetanti ar izoliuojanti, o mėginanti suprasti modernioji lietuvių kultūra? Tikiu, kad taip. Tiesą sakant, klausimo „ar įmanomas lietuvių ir žydų dialogas?" kėlimas bei svarstymas nieko daugiau ir nereiškia.

Leonidas Donskis

Göteburg, Švedija

ATVIRAI KALBANT

PREMIJOS IR ŠVENTADIENIAI

„Prašmatniausi automobiliai, taip pat gaisrinė, greitoji pagalba, (...) sraigtasparniai ir kitos susisiekimo priemonės prie Kauno akademinio, seniausiojo Lietuvos profesinio teatro, vežė šventadieniškai nusiteikusius šio teatro žmones (...), kai iš teatro balkono buvo skelbiamos jų pavardės. (...) Maršai ir fanfaros skambėjo, kol visus palabino vyriausieji šios šventės tvarkytojai, aktoriai Nijolė Narmontaitė ir Egidijus Stancikas", – rašė Ramutė Vaitiekūnaitė riebiom raidėm, žaliom antraštėm ir besišypsančių aktorių nuotraukom apskelbdama tarptautinę Teatro dieną vieninteliame šio miesto dienraštyje *Kauno dienoje* šeštadienį, kovo 28. Pridėti dar reikėtų tai, kad ir maršai, ir fanfaros skambėjo ne iš garsiakalbių ar magnetofono juostų, bet iš varinėm dūdom blizgančio orkestro, kaip tikros buvo ir entuziastingų žiūrovų minios Edmundo Katino nuotraukose, nepabūgusios šalto ir grasaus oro; o apgailestauti nebent dėl to, kad iš greitosios pagalbos mašinos neštuvais iškėlus koją susižeidusią, bet linksmai besišypsančią aktorę, meno vadovas Gytis Padegimas išlipo iš ... puošnaus automobilio, o ne iš gaisrinės, kaip, atrodė, reikalavo jo išraiškinga pavardė...

Didieji šventės prizai, septynios skulptoriaus Stasio Žirgulio sukurtos „Fortūnos" statulėlės (Vilniuje tą dieną įteikiamų trylikos „Kristoforų" vietoje), šventės išvakarėse jau buvo Rotušėje išdalintos prof. Broniaus Vaškelio vadovaujamos komisijos išrinktiesiems iš tris kartus didesnio skaičiaus pretendentų. Trys „Fortūnos" atiteko H. Ibseno „Hedos Gabler" pastatymui. Jas gavo iš Vilniaus pasiskolintas režisierius Gintaras Varnas, jo atsivežta scenografė Jūratė Paulėkaitė ir čia, vietoje, režisieriaus pasirinkta aktorė Jūratė Onaitytė, suvaidinusi titulinę rolę. Vertėtų paminėti, kad šioje dramoje itin gerai savo vaidmenis atliko ir kiti aktoriai, ypač puikiai savo vaidintą Teos charakterį atitikusi Vilija Grigaitytė ir asesorių Braką įsimintinai sukūręs Liubomiras Laucevičius, tačiau pastarajam „Fortuna" už geriausią vyro vaidmenį buvo pripažinta už Jaunimo kameriniame teatre pastatytos J. Glovackio pjeses „Antigonė Niujorke" (rež. S. Rubinovas) vieną iš pagrindinių rolių.

Solistė Aušra Cicėnaitė laimėjo „Fortūną" muzikinio spektaklio kategorijoje, o geriausiu spektakliu vaikams buvo pripažinta bene vienintelė š.m. Kauno muzikinio teatro premjera – operetė „Mažoji burtų fleita", pastatyta pagal Mozarto panašaus vardo operą, lenkų režisierės K. Meissner sutrumpintą ir pritaikytą vaikams. Padėkos „Fortūną" gavo Algimantas Masiulis, išskirtinai puikiai suvaidinęs Anglijos karalių Henriką II J. Goldmano dramoje „Liūtas žiemą" (rež. G. Padegimas), joje turėjęs ir savęs vertą partnerę, Eleonorą Akvitanietę vaidinusią Gražiną Balandytę. (Padėkos „Kristoforą" Vilniuje gavo ir veteranė kaunietė aktorė Rūta Staliliūnaitė).

Neseniai režisierius G. Padegimas nusiskundė, kad didieji krašto laikraščiai ir jų teatro kritikai, perdaug užsiėmę Vilniaus teatrais, Kauno tarsi nepastebi, nors čia vyksta ne ką menkesnis teatrinis gyvenimas. Kažkur skaičiau, jog Kaune, kaip ir Vilniuje, veikia (įskaitant Lėlių, Pantomimo, vaikų „Vilkolakį" ir šokio „Aurą") aštuonetas profesinių teatrų. Dar daugiau: Kauno Valstybinis dramos teatras (KVDT) šalia didžiosios scenos turi dar ir trejetą „mažųjų", kurios visos yra aktyvios. Juk ir „Heda Gabler" yra vaidinama „ilgojoje salėje", prieš keletą metų pagarsėjusioje rež. J. Jurašo pastatytais „Smėlio klavyrais". O ir premjerų čia kasmet įvyksta daugiau dėl to, kad meno vadovas G. Padegimas leidžia pasireikšti jauniesiems režisieriams. Didžiojoje scenoje šiais metais bent du veikalai buvo pastatyti ką tik Maskvos teatro akademiją baigusių režisierių. Nenuostabu, kad abu jie savo debiutams pasirinko rusų klasikus: Michailo Bulgakovo tragišką farsą „Zoikos butą" (rež. Linas Rišku s) ir Nikolajaus Gogolio komediją „Vedybos" (rež. Vilius Tertelis).

Nepaisant visos eilės prityrusių aktorių, vaidinusių abiejuose veikaluose (ir itin dailių programėlių), dėl pirmojo visai sutikčiau su jį recenzavusia Ina Pukelyte, kad „Linas Riškus šiuo atveju netapo jų kelrodžiu, ir šmaikštų ironišką Bulgakovo tekstą, kuriame gausu aktualių aliuzijų, niveliavo tuščiavidurė aktorių vaidyba". (*7 meno dienos*, 1998.II.27) Manau, jog teisus buvo ir itin griežtai antrąjį pastatymą (nu)vertinęs Gediminas Jankus, sakydamas, kad „neverta nė kalbėti apie V. Tertelio režisūrą, ar kažkokią ryškią koncepciją – jų paprasčiausiai spektaklyje nėra. Senokai neteko scenoje matyti tokios nuobodžios, neišraiškios pjesės traktuotės". (*Kauno diena*, 1998. III.12)

Abu ką tik minėti spektakliai priklauso prie maždaug pusės šio sezono pastatymų, iš kurių išėjau per pirmą pertrauką. Prie jų, deja, priklausytų ir jauno, bet jau ne debiutanto Donaldo Duškino režisuotas ir KVDT parketinėje salėje pastatytas anksti mirusio vokiečių rašytojo Georgo Büchnerio (1813-1837) farsas „Leonsas ir Lena". Nors dažnai rodėsi, kad tekstas ir vaidyba čia nesirišo, tartum blogai sinchronizuotame filme, teko išsėdėti iki galo, nes pertraukos ... nebuvo. Visais atžvilgiais žymiai geriau pavyko Jaunimo kameriniame teatre prityrusiam režisieriui Stanislovui Rubinovui pastatyti nepretenzingą prancūzų autoriaus Claude Magnier komediją „Blezas", kurios pasisekimui neabejotinai pasistarnavo ir komiškų gabumų nestokojanti aktorė Daiva Čepauskaitė.

Atsiliepimų apie Kauno teatrus sezonui baigiantis galėjai gana pastoviai rasti ir Vilniuje išeinančiuose laikraščiuose, ypač *7 meno dienose*. Gerų vertinimų susilaukė senamiesčio užkampyje, kiemo name prisiglaudęs Mažasis teatras, savo kuklioje trečio aukšto salikėje talpinantis mažiau nei šimtą žiūrovų, teveikiantis savaitgaliais, bet šį sezoną išleidęs net ketvertą premjerų suaugusiems ir bent pora mažiesiems žiūrovams. Čia neturima paaukštintos scenos, gilesnių užkulisių, apsieinama su minimaliomis dekoracijomis ir tik paprasčiausia ir reikalingiausia butaforija. Šiemet čia teko matyti A. Strindbergo „Pelikaną", S. Mrožeko „Karolį" (abiejų rež. A. Lebeliūnas, šio teatro meno vadovas) ir dramą „Arkliai pacientai" (pagal P. Shaffer'io „Equus", rež. V. Balsys, kurioje pagrindinį vaidmenį stipriai suvaidino Gintaras Adomaitis).

(tęsinys sekančiame psl.)

ATVIRAI...

(atkelta iš 11-to psl.)

Šį sezoną bent porą kartų KVADT gastroliavo režisieriaus Adolfo Večerskio grupė iš Vilniaus, solidžiai pastačiusi porą šiandieninių amerikietiškų komedijų: Chris. Durango „Aukščiausioji terapija" ir Bill Manhoffo „Apuokas ir katytė", kurias iš anglų kalbos išvertė pats režisierius. Vasario pradžioje su didžiausiu pasisekimu gastroliavo ir Vilniaus Mažasis teatras, porą kartų perpildytoje KVADT salėje parodęs jau ne vien Lietuvoje garsų R. Tumino režisuotą M. Lermontovo „Maskaradą". Kaune pastoviai gastroliuoja ir kiti Vilniaus ir Lietuvos provincijos miestų profesionalūs teatrai, dažniausiai vaidindami kiek atokiau nuo centro esančiuose „Girstučio" rūmuose, kurie man yra kiek sunkiau pasiekiami.

Algirdas T. Antanaitis

MAN REGIS

SKAITANT ALVYDĄ ŠLEPIKĄ

Lėtai duodasi išgvildenama nauja poezijos knyga, jei joje tvinksi ir siurrealistinis mąstymas. Nelyginant moters siela, pirmo susipažinimo nepakanka. Tik po kelių atidesnių paskaitymų imi įžvelgti tai, kas slypi už žodžių šiugždinčio šilko.

Maždaug šitaip „kankinausi" su Alvydo Šlepiko pirmuoju rinkiniu *Taika tavo kraujui*, kurį gavau prieš devynis mėnesius. Rinkinį išleido leidykla „Scena". Šis žodis yra savas Šlepikui. Knygos pabaigoje nurodoma: jis yra aktorius ir režisierius, gimęs 1966 m. „Kartu su keturiais jaunais poetais debiutavęs knygoje *Svetimi* (1994). Baigė Vilniaus muzikos akademijos teatrinį meno fakultetą". Dabar redaguoja *Literatūros ir meno* savaitraštį. Šiemet Herkaus Kunčiaus komedijoje „Genijaus dirbtuvė" vaidinęs Rainerį Mariją Rilkę. Retas įvykis! Poetas vaidino poetą.

Anksčiau su jo eilėraščiais susidūriau *Poezijos pavasario* 93 ir 94 metų almanachuose. Dabar ne tik eilučių gaivi eufonija, bet ir originalių įvaizdžių slinktis pagavo. Netgi paskatino valgyti jo apdainuojamų „eržkėtrožių vaisius" ir įsigilinti į gan persimistinę pasaulėvoką: „o Dievas, apsisiautęs rūko šydais / gailėjos mus sutvėręs ir neklydo / pasaulis nebebuvo seniui pavaldus". Taip – Žemė yra pilna nelaimių, karų, nekaltai žūstančių vaikų, moterų verksmo. Ego – „tai Gralio taurė / pilna degančio kraujo".

Ką reiškia pasakymas „taika tavo kraujui"? Neišvengiamybės palaiminimą? Susitaikymą su tragedija? Po negandos lieka amžinas guolis, taika, tamsa. Laiko tėkmėj daug vaizdų ir skaudžių praradimų. Belgų siurrealisto René Magritte (šiemet sukanka šimtmetis nuo jo gimimo) įkvėptame viršelio piešinyje (dailininkas Romas Orantas) – aplink gyvenimo medžio kamieną spiralės lataku srūva kraujas, šalia stovi nuoga ilgaplaukė moteris ir nusisukusi žiūri į mėnulio pjautuvą.

Turiningas A. Šlepiko poezijos laukas. Jo herojus, vyras ar moteris, yra individas – kuo nors ypatingu pasireiškiąs Vakarų kultūroje. Kai kurie eilėraščiai elegiško mąstymo intonacijomis lyg ir primena Alfonso Nykos-Niliūno vėlyvesnių rinkinių uždarą, taupią lyriką. Panašus yra ir A. Šlepiko polinkis įvardinti tai, kas įsiminta studijuojant visuotinę humanistiką. Čia randame Getsemanės sodus, Edipą ir Sapfo, Lamančos riterį ir Dreiką, Koperniką, Schillerį ir Kavafį, René Magritte, vokiečių poetę Ingeborg Bachman... Kultūros patirtis itin drąsiai įpinta dviejų dalių kūrinyje „Mistinis patyrimas" (dedikuotas V.P.B.). Pradžia: „vėjo šuoras, apsimetęs Mocartu / arba Sapfo / man atneša skonį aitrios dykumos..."

Maga pacituoti ir eilėraščio „René Magritte, Kelionės prisiminimas" antros dalies pirmą posmą: „ilgom eilutėm kalbamės anapus / stiklų ir popieriaus viens kitą jausdami / paskui ilgam nutylam – dvi mėnulio akys / netikrame pasauly irias dangumi / visi daiktai – kalbos mūsiškės skiemens / aš jau seniai esu ne aš ir tu ne tu / sugėrė mus suskilę būstų sienos / mes mirštam vieniši lyg mirtume kartu". Kaip vaiskiai čia liejasi žmogaus gyvenimo netikrybė!

Suprantama, kiekvienam poetui karjeros pradžioje daug lemia kitų poetų pavyzdžiai. A. Šlepikui, būtent, Sigito Gedos „Viepaties rožių ilgesio" penkiaeiliai posmai rašant minimą „René Magritte..." O Kavafio konretus dėmesys Romos istorijai skamba samprotaujančio tono monologe „Naktis su Kavafiu". Ypač sužavi ir įtikina aforistinė pradžia: Gyveni tiek, kiek regi, bet dažniausiai / esi – miręs labiau, nei atrodo, ir / alsuoji mirtim – ją įkvepi ir iškvepi... " A. Šlepikui Kavafio poezija yra „marmurinė". Šiame marmure atsispindi žmonijos tragizmai – „staigą sušunki ir matai / peilio geležtę, smingančią į savo krūtinę, / ir Oktaviano Augusto bailų sapną". Nelabai džiuginančiu vaizdu prasideda ir keturių dalių ciklas „Laiko juostos": „ką ten rankose laiko vaikai / žoles aštrias kaip /peiliai?" Ketvirtosios dalies paskutinė strofa byloja akivaizdžia egzistencine tiesa: „lietus nuplaudamas medžių lapus mus ištirpdo / ir tušą išlieja į molį raudoną į dulkes / mes tampam žeme mes esam žeme mes jau žemė".

Knygą sudaro dvi dalys: „Kai pasaulis buvo" ir „Šešėlis sosto kairėje". Kai kada skyrybos ženklų vengimas šiek tiek pristabdo skaitymą. Bet tai lyg ir toleruotina kliūtis, žinant šiuolaikinių poetų norą išsivaduoti iš visokių formalių varžtų. Jie sako: žmonės tarpusavy šneka be skyrybos ženklų ir susikalba. Man atrodo, raštui vis dėlto galioja rašybos taisyklės.

Pranas Visvydas

TEIGINIAI IR ARGUMENTAI

SAVIVALDA IR DEMOKRATIJA

Lietuvoje, XX a. pradžioje abu šie žodžiai buvo suprantami kaip sinonimai. Savivaldos arba autonomijos reikalavimas buvo tapatinamas su tautos (liaudies) valdžios reikalavimu. Savivalda susikūrusioje Lietuvos Respublikoje iš tikrųjų neturėjo visiškai jokių tradicijų. Savivalda buvo siejama su liaudies, t.y. valstiečių vietine valdžia. Todėl ir Valstiečių liaudininkų sąjungos programoje buvo numatytos ypač plačios teisės valsčiams. Tačiau baudžiavinių valstiečių palikuonys savivaldai buvo nepasiruošę, pobaudžiaviniais metais juos smaugė rusiškosios valdininkijos savivaliavimas, t.y. vietinė patvaldystė. Žmonės neturėjo teisės susitvarkyti savo reikalų ir disponuoti bendromis lėšomis – viską už juos darė rusų valdininkai. Gerai žinomas V. Kudirkos herojus Vakanalijus Vziatkovičius Kruglodurovas samprotavo taip: „Ką noriu galiu daryt, aš liepiu, o manęs turi klausyt ... Juk aš – vietininkas aukščiausios valdžios, ciesoriaus ... mane tur visi gerbt ... Ačiū vyriausybei, kuri mane čion atsiuntė!.. Kam mane vyriausybė atsiuntė? Būt viršininku".

Prielaidos, tiesa, jau savųjų valdininkų visagalybei, išliko nepakitusios ir smetonmečiu. Reikalas ne tik tas, kad beveik nebuvo pakeistas teritorinis-administracinis šalies suskirstymas, o ir tai, kad išliko patvaldinės centralizacijos tradicija. A. Voldemaras 1927 m. pradžioje reklamavosi, kad bus praplėsta savivaldybių veikimo sritis, bet tas praplėtimas visai nereiškė demokratizacijos, kadangi buvo panaikinti valsčių susirinkimai, apskričių tarybos ir visa valdžia sutelkta apskričių viršininkų rankose. 1928 m. konstitucijoje buvo netgi panaikintas 1922 m. konstitucijos skirsnis, leidęs vietinės savivaldos organams bylinėtis su vyriausybe. Išrinktieji savivaldos organai geriausiu atveju buvo tik patariamieji-konsultaciniai. Tad savivaldos perspektyvoje rusifikacija Lietuvoje (platesne nei vien kalbinis surusinimas reikšme) buvo sėkmingai ir ilgam įgyvendinta. Netgi Latvijoje ir Estijoje rusiškosios vietinės patvaldystės modelio įvedimas buvo aiškiai ne toks tvirtas kaip Lietuvoje, nes čia kažkiek pavyko perimti vokiškosios savivaldos tradiciją. Ji pirmiausia slypėjo liuteroniškų parapijų, besirūpinusių vietinių švietimo ir kultūros poreikių tenkinimo organizavimu, savivaldos pagrinduose. Organizacinis pradas liuteronų bažnyčioje savaime yra demokratiškesnis. Lietuvoje gi katalikybė jau vien dėl savo centralizuotos bažnytinės struktūros negalėjo skatinti savivaldos. Kita vertus, carų valdžia užgniaužė bet kokį katalikų bažnyčios savarankiškumą, įvairiais apribojimais sukaustė ne tik parapijos bendruomenės, bet ir dvasininkų veiklą, versdama pastaruosius didesniais ar mažesniais patvaldinės tvarkos gynėjais. Iš valstietijos kilę ir mažai pasaulio matę dvasininkai ir taip gana lengvai persiėmė autokratizmo dvasia. Netgi inteligentijos sąmonėje dar nuo *Varpo* laikų prigijo autokratinis įsitikinimas, kad inteligentai turi „vadovauti tautai".

Patvaldystės šaknys nesunyko ir sovietiniais metais. Juk kas buvo galingesnis: liaudies deputatų taryba ar vykdomasis komitetas? Visi bent truputį patyrę sovietinį režimą puikiai žino, kad neabejotinai didesnę valdžią turėjo kaip tik pastarasis.

Pažvelgę į analogiškas savivaldos struktūras Vakarų Europos šalyse, pamatysime, kad čia susiklostė diametraliai priešinga situacija, negu Lietuvoje. Galingesni buvo vietinio atstovavimo, o ne apmokamos biurokratijos organai. Tai reiškė ir mažesnę centralizaciją bei didesnę pilietinę įtaką valstybės reikaluose. Tokia pat padėtis išliko mūsų dienomis ir tai yra vienas iš esminių Vakarų demokratijos šaltinių.

Bet mums svarbu, ką gi daryti Lietuvoje? Demokratizacija iš viršaus čia beveik nieko nepakeis, nes vien tokio žingsnio dar per mažai. Labiau reiktų rūpintis, kaip formuoti ar sudaryti sąlygas formuotis specifinėms interesų grupėms vietose, kurios jau rinktų atstovus į savivaldą ir būtų suinteresuotos jų, vadinasi ir viso atstovaujamojo organo pranašumu prieš apmokamą biurokratiją. Svarbiausia – remti įvairaus nors labiau ekonominio, negu kultūrinio, profilio vietines visuomenės organizacijas.

Saulius Pivoras

IR TAIP, IR NE

PREZIDENTINĖ AR SEIMINĖ RESPUBLIKA?

Po nelaukto ir netikėto konservatorių kandidato pralaimėjimo prezidentiniuose rinkimuose pasigirdo balsų, kad kažin ar ne geriau būtų, jei prezidentą rinktų seimas. Tada, be abejo, prezidentu būtų išrinktas Vytautas Landsbergis ir būtų užbaigta statyti visos valdžios piramidė, ko taip bijojo opozicija, ypač darbiečių partija. Tokia seimokratinė respublika buvo 1920-1926 metų Lietuva. Ji, kaip ir daugybė kitų tarpkario valstybių, pasekė Prancūzijos pavyzdžiu. Tai nebuvo labai laimingas pasirinkimas, nes daugelis tų seimokratinių valstybių, tarp jų ir Lietuva, užbaigė savo gyvenimą vienokia ar kitokia diktatūra. Ir pati Prancūzija po II pasaulinio karo pakeitė savo konstituciją ir iš seimokratinės tapo prezidentine respublika su visos tautos renkamu prezidentu.

Išrinkus prezidentu nepartinį Valdą Adamkų, didelių problemų su skaitlingiausia seimo partija, atrodo, nebus. V. Adamkus išvengs visų tų problemų, su kuriomis susidūrė buvęs prezidentas Algirdas Brazauskas. Tačiau kad Lietuva iš tikrųjų taptų prezidentinė respublika, kaip JAV ir Prancūzija, vienas konstitucijos pakeitimas yra būtinai reikalingas, būtent, kad prezidentas turėtų teisę paleisti seimą konflikto tarp seimo ir prezidento atveju. Tokių būdu galima būtų išvengti kito pavojaus, būtent, kad Lietuva vėl netaptų seimokratine respublika, kokia ji buvo 1920-1926 metais.

Kaip rodo įvairūs visuomenės nuomonės apklausų duomenys, bent šiuo metu ji daugiau pasitiki prezidentu, negu seimu. Seimokratinė santvarka turbūt yra viena iš blogiausių demokratinės santvarkos rūšių.

Vincas Trumpa

IŠ KAIRĖS IR IŠ DEŠINĖS

RUSIJA IR BALTIJOS VALSTYBĖS

Atsimenu, kai 1990 metais žymus Latvijos politikas, kalbėdamas Indianos universiteto surengtoje konferencijoje, pakartotinai skundėsi, jog Lietuva savo nepriklausomybės atstatymą deklaravo per anksti ir tuo sumaišė latvių bei estų skrupulingai išdirbtus planus tą patį žingsnį atitinkamu momentu žengti vėliau. Ir ne tik sumaišė, bet ir pastatė į nereikalingą pavojų. Sunkiai valdydamas pyktį, jis lietuvius pristatė kaip karštagalvius ir neišmanėlius, kurių neracionalūs veiksmai šiame kritiškame laikotarpyje galėjo tiktai pasitarnauti Kremliaus politikai.

Visi gerai žinome, jog tai nebuvo išimtinė latvių pažiūra į mus. Tačiau negalime sakyti, kad santykiuose su „brolių tauta" tik lietuviai visada būdavo nekalti. Tik prisiminkime mūsiškių išpuolius prieš latvių komandą per 1939 metų Europos krepšinio pirmenybes, nuvedusius į sportinių santykių nutraukimą tuo metu, kai abiems valstybėms jau grėsė nepriklausomybės netekimas.

Po 1991 metų Baltijos šalių santykiai irgi turėjo tam tikrų problemų. Lietuvos ir Latvijos interesų susikryžiavimas dėl naftos eksploatacijos Baltijos jūroje tebuvo dramatiškiausias tokių problemų šaltinis. Su Estija lietuvių ir latvių santykiai taip pat neišvengė įtampos. Šie nesutarimai turbūt yra daugiau ar mažiau normalūs, nes nors pasaulis Baltijos valstybes ir traktuoja kaip geografinį, kultūrinį, politinį ir ekonominį vienetą, jos tokiu nėra. Jau nekalbant apie kultūrinius skirtumus, yra nemažai ir politinių bei ekonominių, kurie dažnai išvirsta į tarptautinę kompeticiją ir net konfliktą. Estija nori pirmoji patekti į Europos Sąjungą ir, atrodo, tą tikslą bando, bent iš dalies, pasiekti kitų Baltijos valstybių sąskaita. Latvija nenori prarasti pelningo Rusijos žaliavų tranzito, todėl yra griežtai nusistačiusi prieš Būtingės terminalo statybą. Estija užmezgė artimus santykius su Suomija ir Švedija, Latvija – su Švedija, o Lietuva – su Lenkija, taip pat ieškodama paramos iš artimiausių kaimynų.

Tačiau geopolitine prasme Baltijos valstybės yra vienetas, nes jų likimas vis dar tebėra neišvengiamai surištas, tiek didžiojo antagonisto Rusijos, tiek visų Vakarų protagonistų akyse. Jei Rusijai pavyktų paklupdyti vieną iš trijų valstybių, kitų dviejų likimas anksčiau ar vėliau būtų toks pat. Jei Vakarai negintų vienos Baltijos valstybės, negins ir likusių. Trumpai tariant, šia prasme ir Rytų, ir Vakarų politika Lietuvos, Latvijos ir Estijos atžvilgiu buvo, yra ir bus jei ne visiškai vienoda, tai bent labai panaši. Arba bent iki šiol dar nėra ženklų, jog ji netolimoje ateityje galėtų keistis.

Šitokių prieiaidų kontekste dabartinė Latvijos ir Rusijos santykių krizė įgauna įpatingos reikšmės. Lietuvos Seimo ir Prezidento principinė ir greita solidarizacija su Latvija aiškiai parodė, jog mūsų valdžia puikiai supranta geopolitines šios krizės implikacijas visoms Baltijos valstybėms. Kartais net susidaro įspūdis, jog Vilnius tai supranta geriau, negu pati Ryga. Vėliausi spaudos pranešimai iš Latvijos sostinės rodo, jog Kremliaus ekonominis spaudimas ir sankcijos privertė vyriausybę atsistatydinti, o dviejų didžiausių šalies partijų vadovai nuvykę į Maskvą pusiau slaptai tarėsi su Užsienio reikalų ministru Primakovu dėl naujos vyriausybės sudarymo ir pilietybės įstatymo pataisų.

Galima sutikti ar nesutikti su ministro pirmininko Krasto politika, taip pat galima turėti įvairių nuomonių dėl Latvijos pilietybės įstatymo, tačiau po pokalbių Maskvoje naujosios vyriausybės formavimas primins 1940 metų vasarą ir sudarys labai neigiamą precedentą ateičiai. Prezidentas Valdas Adamkus teisingai pastebėjo, jog Latvija geriausiai žino pati, kaip išeiti iš santykių su Rusija krizės, bet krizė turi rimtų implikacijų ir kitoms Baltijos valstybėms.

Pirmiausia iškyla ekonominių santykių su Rusija klausimas. Apie ketvirtadalis Lietuvos prekybos yra su didžiuoju Rytų kaimynu. Jei pirmai rimtai krizei su Latvija prasidėjus Kremlius tuoj griebiasi ekonominių sankcijų, tai kas gali garantuoti, kad jis to nepadarys ir pablogėjus santykiams su Lietuva ar Estija. Apie ekonominį nepriklausomumą nuo Rusijos mes kalbame nuo pat nepriklausomybės atstatymo, bet jis dar vis nėra pasiektas. Kaip pavyzdį galima paminėti Būtingės terminalo statybos vilkinimą. Atrodo, jog nei dešinės, nei kairės valdžia kol kas nesugeba šio klausimo galutinai išspręsti.

Antra, nereikia savęs apgaudinėti, kad mūsų vidaus padėtis yra iš esmės kitokia negu Latvijos ir todėl Kremlius mus paliks ramybėje. Vilniaus pilietybės politika yra skirtinga nuo Rygos, bet Maskva visada sugebės atrasti sau parankų pretekstą Baltijos šalis spausti. Šiandien tik Dūmos radikalai reikalauja „teisingumo" Burokevičiui, o rytoj tą gali padaryti ir Jelcino valdžia.

Trečia, Kremliaus pažiūra į Baltijos valstybes nebūtinai turi turėti ką nors bendro su jų vidine politika. Krizė su Latvija galėjo būti surežisuota norint paveikti NATO plėtimosi procesą. Šiandien Maskva bando Vakarų visuomenes įtikinti, kad padėtis valstybėse tarp Rusijos ir dabartinio NATO yra nestabili ir nesaugi ir kad dėl to Lenkijos, Čekijos ir Vengrijos, jau nekalbant apie Baltijos šalis, priėmimas į šią gynybos organizaciją gali jos narius įvelti į konfliktą su Rusija.

Ketvirta, rusakalbių demonstracijos ir sprogimai prie Rusijos ambasados bei sinagogos Rygoje galėjo būti Maskvos inspiruotos provokacijos. Apskritai, esu gana skeptiškas konspiracinio politikos aiškinimo atžvilgiu. Tačiau nėra politinių tiesų be išimčių ir negalima atmesti galimybės, jog dabartiniai įvykiai Latvijos sostinėje yra viena iš jų. Nors kol kas nežinome, kas už šiuos nusikaltimus atsakingas, bet, logiškai galvojant, jie tegalėjo padėti Kremliaus pastangoms sukurti kuo negatyvesnį Latvijos įvaizdį Vakaruose.

Penkta, Maskva Latvijai grasino sankcijomis (jos iš dalies jau buvo pradėtos vykdyti), kurios ir jai pačiai padarytų nuostolių. Taigi, atrodo, kad ir posovietinei Rusijai politiniai interesai yra kur kas svarbesni už ekonominius.

Pagaliau, jei dabartinė valdžia nevengia Baltijos valstybių spaudimo politikos, tai ko būtų galima tikėtis iš Kremliaus, kitus prezidento rinkimus laimėjus komunistams arba radikaliems nacionalistams?

Julius Šmulkštys

AČIŪ

Dėkojame rėmėjams už paramą mėnraščiui:

Donatui Siliūnui, už	$100.00
Steve Juodakiui, už	$100.00
Dr. Vl. Kaupiui, už	$100.00
Irenai Cade, už	$ 76.00
Elonai ir Rimui Vaišniams, už	$ 50.00
Eugenijui Šimaičiui, už	$ 50.00

o taip pat ir viskiems kitiems, mus parėmusiems mažesne auka. Be jūsų paramos mėnraštį leisti būtų daug sunkiau.

Akiračių administracija

KLAIDOS ATITAISYMAS

1998 m. kovo mėn. *Akiračiuose*, J. Lukšos rašinyje „Bandymas nužudyti Juozą Markulį" atsirado nemaloni korektūros klaida. Sakinys „Mudu su Mažyčiu turėjome būti visokia apsauga, nes jį galėjo iš gretimų patalpų saugoti KGB agentai" turėtų būti toks: „... nes jį galėjo iš gretimų patalpų saugoti MGB agentai". Penktojo dešimtmečio pabaigoje KGB dar nebuvo. Ši organizacija atsirado tik 1954 metais – Red.

LAIŠKAI

Gerbiamas Redaktoriau:

Neseniai, 1998 m. kovo mėn., *Akiračiai* nr. 3 išspausdino rašinį „Ginčai ir teismai" apie disputą tarp JAV LB Socialinių reikalų tarybos ir Klivlende esančios Lietuvių Sodybos patikėtinių Tarybos. Tas straipsnis baigiamas autoriaus pageidavimu: „Būtų gerai, jeigu jis (ginčas) išsispręstų be teismo pagalbos... " Deja, tenka man rašyti norint *Akiračiams* ir jų skaitytojams pranešti, kad šis disputas buvo Socialinių reikalų tarybos paduotas teisman.

JAV LB Socialinių reikalų Taryba dar 1996 metais užvedė bylą prieš Lietuvių Sodybos, Inc. patikėtinių Tarybą ir prieš patikėtinius asmeniškai. Byla buvo užvesta Court of Common Pleas esančiame Cuyahoga County, Ohio. Byla su Nr. 313949 tebėra dabar eigoje ir paskirta teisėjui Gerb. Brian J. Corrigan.

Po bylos užvedimo Lietuvių Sodybos patikėtiniai pristatė nesuskaičiuojamus dokumentų lapus, kurie buvo pareikalauti Socialinių reikalų Tarybos Šios Tarybos advokatui taip pat buvo pristatyti asmenys ilgiems apklausinėjimams ir liudijimams (depositions). Socialinių reikalų Taryba taip pat pristatė dokumentų, tačiau jos pateikti dokumentai buvo nepilni. Pavyzdžiui, Socialinių reikalų Taryba nepristatė jokių savo posėdžių protokolų iš penkerių metų laikotarpio. Dėl šios spragos dokumentuose ir užtatai, kad Socialinių reikalų Tarybos dokumentai nurodo, jog kai kurie Tarybos veiksmai galėjo būti diriguojami JAV LB, Teisėjas Corrigan įsakė, kad šios organizacijos tam tikrų individų (atstovaujančių JAV LB) liudijimai bus atliekami Illinois (valstijoje) ir kad ši organizacija privalo pristatyti tam tikrus dokumentus.

Po Teisėjo Corrigan įsakymo, Socialinių reikalų Tarybos advokatas pranešė, kad jis bandysiąs įtikinti tuos individus savanoriškai prisistatyti dėl liudijimo (deposition) ir pažadėjo sudaryti jų liudijimo, ir taip pat tam tikrų Socialinių reikalų Tarybos narių liudijimo tvarkaraštį. Tačiau, nei JAV LB, nei Socialinių reikalų Taryba nėra pateikusi jokios datos dėl bent vieno liudininko per daugiau, nei keturis mėnesius. Šiuo metu teisėjo Corrigan įsakymai yra pervedami į Illinois, kur JAV LB dokumentai ir liudininkai bus kviečiami teisman su *subpeona* – kada už nestojimą į teismą grąsoma bauda.

Lietuvių Sodybos patikėtiniai numato, kad po visų liudijimų ir apklausinėjimų (depositions) Ohio (valstijoje) užveston bylon bus pristatyti smulkiai išnagrinėti ir ilgoki advokatų surašyti pareiškimai su jų argumentais (briefs). Mes esame įsitikinę, kad po to, kai teismas peržiūrės visus parodymus ir įstatymus laimėsime šią bylą. Kaip gaila, kad tiek daug laiko, pinigų ir pastangų eina veltui dėl Socialinių reikalų Tarybos veiksmų užvedusių prieš Sodybos patikėtinius bylą.

Su pagarba,

Algis Žukauskas
Lietuvių Sodybos patikėtinis

Willoughby, Ohio

Gerbiamieji,

Patinka Jūsų atviras žodis. Kur reikia nesivaržote ir įkandate. Puiku. Linkiu ir toliau tokiais išlikti.
Su pagarba,

Kostė Garbauskas

Great Neck, NY

Gerbiama Redakcija,

Akiračiai man ir žmonai labai patinka ir yra labai laukiami. Mums labai patinka „Laiškai" ir „Lietuva ir išeivija spaudos veidrodyje" skyriai. Matote, tie straipsniai yra lengvai „suvirškinami", ir daugiausiai be angliškų darinių, taigi lengvai skaitomi ir suprantami. Bent man. Pavyzdžiui B. Stundžios iš Kanados straipsnis „Nuomonės ir įvykiai" yra visiškai suprantamas. Čia rašo, kas dedasi Lietuvoje, kad ministrų tarpe vyrauja giminės. Turbūt pamiršo, kad ir V. Landsbergio brolis dabar atstovauja lietuvių bendruomenei. Gal tik sutapimas, bet ar buvo kiti prašomi užimti tą vietą? Bent aš to negirdėjau ir spaudoje neskaičiau.

Mano puseserė Lietuvoje gauna *Akiračius* oro paštu ir labai yra patenkinta. Aš patarčiau, kad geriausia dovana giminėms ar pažįstamiem Lietuvoje (ir Amerikoje) yra laikraštis. Jie gaudami nors tą dieną Jumis prisimins, o mes ne tik lietuvišką spaudą, bet ir gimines pradžiuginame.

Tai tiek ir norėjau pasakyti.

Jūsų skaitytojas,

Algirdas Skudzinskas

Baltimore, Md

APIE JONĄ IR JONUKĄ

(bei kitų Lietuvos Jonukų pilietines teises...)

Balandžio 23 d. Vilniaus policija grubiai pažeidė 1977 metais gimusio Šimėnų Jonuko pilietines teises. Prie Juodojo kelio 33 nr. esančio kiosko tą vakarą Jonukas su draugais ramiai gurkšnojo alų. Prie kultūringai laiką leidžiančios draugijos ėmė kabinėtis policininkai. Neva už tai, kad draugužiai necenzūriškai keikėsi ir į grindinį daužė stiklinius butelius ar bokalus.

Į šias policijos priekabes pažvelkime truputį kritiškiau. Sakykite, ar įmanoma keiktis necenzūriškai valstybėje, kurioje cenzūros nėra? Tiesa, krikščionių demokratų frakcija, kuriai priklauso ir Jonuko tėvelis Jonas, bandė Seime pravesti Spaudos cenzūros įstatymą, pagal kurį norint raštu nusikeikti, būtų reikėję gauti Spaudos kontrolės valdybos leidimą. Bet žodžiu ir toliau būtume galėję keiktis kaip tik norime...

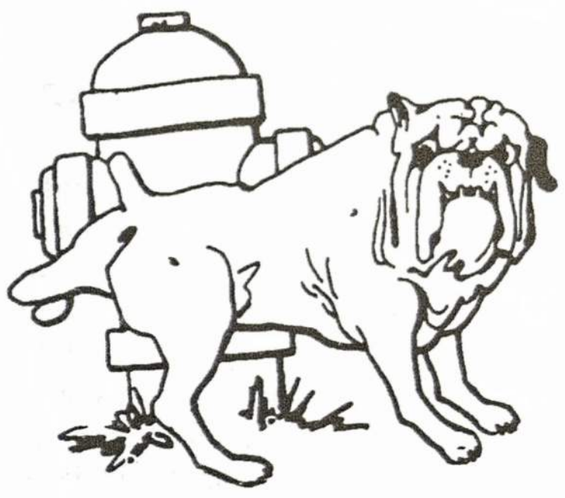

Drausmės sargyboje

Bėda su keiksmažodžiais ne dėl cenzūros, o kad laužomas valstybinės kalbos įstatymas: *mat*, *mat* ir dar kartą *mat*. Tarsi tebegyventume sovietiniais laikais, kai ir nusikeikti pilietis turėdavo kalba, kuria keikėsi Leninas. O juk turime tokių gražių, kultūringų lietuviškų keiksmažodžių: tu žalty, gyvate, rupūže... Kaip toj liaudies dainoj:

Iš visų paukštelių
rupūžė gražiausia...

Tačiau kosmopolitinė mokykla neišmoko jaunimo keiktis lietuviškai, o Valstybinės kalbos komisija taip pat neatlieka pareigų. Nubaustų vieną kitą, kad viešoje vietoje keikiasi nevalstybine kalba, ir pamatytumėte, kaip staiga lietuviškai nusikeiktų visa Lietuva... O dabar – tik per rinkimus: už tuos rupūžes daugiau nebalsuosiu...

Ne ką rimtesnė ir kita policininkų priekabė, kad Jonukas su draugais į grindinį daužė butelius. Atseit, basi vaikai gali įsipjauti koją... Tai matote, kas darosi, kai policijai duodi valią: logiką apverčia aukštyn kojom. Juk ar galima varžyti piliečių teises vien dėl to, kad kažkokie tėvų neprižiūrimi vaikai laksto basi. Tegul apsiauna, jei nenori kojų susipjaustyti!

Gindamas savo pilietines teises, Jonukas policininkui Andriui Valiui vožtelėjo „į srėbtuvę". Deja, nepataikė. Prasidėjo grumtynės. Nežinia, kuo jos būtų pasibaigę, jeigu į pagalbą Jonukui nebūtų atskubėjęs netoliese gyvenantis jo tėvelis Jonas. Kaip pastebi *Respublikoje* (1998.IV.25) įvykį aprašęs žurnalistas Arūnas Ivaškevičius, Seimo atstovas atbėgo gelbėti sūnaus užsimiegojęs, apsiavęs šlepetėmis, bijodamas, kad „policija užmuš Joną". Atbėgęs prisistatė, kad jis – Lietuvos Respublikos Seimo narys. Tačiau policija naujosios nomenklatūros atstovui neparodė nė menkiausios pagarbos: Jonuką nuvežė į nuovadą, prieš tai dar sustoję ligoninėje, užklijuoti praskeltą antakį ir patikrinti kraują. Dabar skelbia, kad Jonukas buvęs girtas (kraujuje 1,89 promilės alkoholio). Bet ir to negana. Sako, kad Jonukas turi kelias administracines baudas už chuliganizmą, o už vagystę teismo baustas dviem metais kalėjimo lygtinai.

Bijau, kad šitokios kalbos ir toks valdžios negerbimas mūsų jauną valstybę gali privesti prie visiškos anarchijos. Tokių dalykų juk nebūdavo net juodžiausiais sovietiniais laikais. Juk ar girdėjote, kad milicija kada nors būtų nuvežusi į nuovadą liaudies deputato atžalą? Jei reikėdavo, tai pavėžindavo į namus, o truputį „padauginusiam" ir laiptais už pažastų padėdavo, kad būsimasis liaudies atstovas dar pačioje jaunystėje (o šiuo atveju ir pačiame pavasaryje) nenuriedėtų į politinę bedugnę... Užtat gerai, kad Jonas užsirašė tų policininkų automobilių numerius ir apskundė juos ministerijai. Tikiuosi, kad jie gaus bent griežtą papeikimą už tokį valdžios negerbimą. Nes kam reikalinga policija, jei ne stiprinti valdžios autoritetą.

Gerai, kad Seimo atstovas Jonas laiku spėjo grįžti iš komandiruotės į Nepalą (apie kurią rašiau praeitame *Akiračių* numeryje) ir apginti savo atžalą. Bet kas apsaugos kitus Lietuvos Jonukus? Todėl siūlyčiau iki sekančių rinkimų keleriopai padidinti Seimo narių skaičių. Kad kiekvienas Lietuvos Jonukas Seime turėtų savo Joną...

Labai atsiprašau, kad apie Jono Šimėno kelionę po Nepalo karalystę nieko nežinau.

Dogas Buldogas

LAIŠKAI

Kiekvienas milijoninių tiražų amerikiečių dienraštis yra įvedęs skaitytojų laiškų skyrių, kuriam kasdien paskiria nemažiau vieno lapo pusę. Tai yra gana populiarus būdas, skaitytojų trumpi, kartais ir įdomūs pasisakymai, įvairiais klausimais. Juo pasinaudoti skatinami ir lietuviai, jeigu yra tikslas paminėti Lietuvos ar Baltijos valstybių vardus, sąryšyje su svarbesniais įvykiais. Tačiau praktika parodė, kad dauguma redaktorių yra savotiškai nusistatę prieš užsienio valstybių minėjimą savo laikraščių puslapiuose.

Daugiausia laiškų patenka į spaudą vietinėmis temomis. Statistika rodo, kad iš šimto rašytų laiškų redakcija spausdina tik vieną. Kita priežastis – laiškų rašytojų yra tūkstančiai, o vieta laikraštyje ribota. Vieni laiškai rašomi per ilgi ir neaktualia tema. Čia redaktoriaus žirklės greitai juos „sutvarko".

Tačiau vienas dalykas, dėl kurio rekėtų diskutuoti ir ginčytis su redaktoriais, tai keistas laiškų rašytojų atrinkimas. Pvz., š.m. kovo 20 d. *Los Angeles Times* atspausdino aštuonis ilgesnio turinio skaitytojų laiškus, kuriuose visuose yra panašūs pasisakymai apie prez. B. Clintono „meiles". Tie „meilės" laiškai užėmė tris ketvirtadalius laikraščio puslapio vietos.

Kita proga laikraštis atspausdino vieno skaitytojo laišką, kuris mūsų akimis žiūrint yra nevertas vietos, kuri gali būti vertingesniam laiškui: Rosa, 11 metų mergaitė, nesutinka su mokslininkų teigimu, kad tie kurie rankomis paliečia sergančio asmens kaktą ir padeda jiems pasveikti, pakeičiant jų energijos sistemą. Kaip tas vaikas gali palenkti suaugusių nepajudinamą nuomonę šiuo klausimu? – Taip baigiamas laiškas.

Baigiant verta pažymėti kitą epizodą. Kai du lietuvių bendruomenės atstovai, puikiai kalbantieji angliškai, atsilankė *Los Angeles Times* dienraščio redakcijoje, prašydami laikraščio vadovybę pasisakyti dėl vienos tautybės grupės apkaltinus lietuvių tautą antisemitizmu, redakcija atsisakė įdėti į skaitytojų laiškų skyrių, kitokios nuomonės pareiškimą.

Pasiekti kompromisui, lietuvių atstovai prašė laikraščio redakciją, patalpinti jų trumpai paruoštą žinutę, apie Lietuvos Nepriklausomybės, Vasario 16 dienos šventės minėjimą. Redakcija pažadėjo, bet, deja, ir to neištęsėjo. Todėl lietuvių tarpe įsigaliojusi nuomonė, kad verta rašyti laiškus laikraščių redakcijoms, tik labai retais atvejais atneša pozityvius rezultatus.

Vytautas Šeštokas

Los Angeles, Ca

Gerbiamieji,

Linkiu Jums sėkmės ir jėgų Jūsų tolimesniam darbui. Jūsų mėnraštis labai įdomus!
Su pagarba,

Elena Baliulienė

Hamburg, Vokietija

Gerbiamieji:

Žodis Redakcijai! Kartais pašvenčiate per daug vietos nesvarbiems dalykams, kaip vasario mėn nr. psl. 16 „Kritiko atsakymas į autoriaus V. Telksnio laišką". Autorius mat gynė savo rašinį, o kritikas jau čia atsako. Atrodo, kritikas nori pagarsinti ne tiek knygos *Kamino šešėlyje** ydas, kaip kad pats pasigirti savo erudicija bei svetimų kalbų žinojimu. Man visai nesvarbu, kiek kritikas V. Jonynas turi diplomų. Jis visai be reikalo ištęsia visą dalyką. Parašei savo recenziją, man rodos, ir užtenka. Aš irgi moku prancūziškai ir klausiu: „A quoi ça sert?"
Jūsų skaitytoja,

Hypatia Y. Petkus

Laguna Hills, Ca

*Tos knygos neskaičiau bet gal kada nors reikėtų?

Gerb. *Akiračių* Redakcija,

Perskaičiau dr. M.C. Dean pranešimą konferencijoje Nidoje 1997 m. rugs. 8-13 d.d. „Lietuvių dalyvavimas masinėse žydų žudynėse Baltarusijoje ir Ukrainoje 1941-1944 metais". Ten prirašyta daugybė netikslumų. Pav. II batalionas buvo pavadintas „Weisruthenien", pirmą kartą teko išgirsti, kad buvo toks lietuvių batalionas. Daug kur kartojama, kad girdėta, kad ten lietuviai dalyvavo, ar, kad nugirsta lietuviškai kalbant. Įdomu ar kas skiria lietuvių ir latvių kalbas. Visas jo rašinys nėra gerai dokumentuotas. Viskas paimta iš kur nors, viskas jau anksčiau buvo atspausdinta. Gerai, kad tik pabaigoje pasisako, kad tai tik jo vieno nuomonė, o ne Metropoliteno policijos karo nusikaltimų skyriaus Londone. Įdomu kaip jis galėjo gauti mokslų daktaro laipsnį su tokiais nepagrįstais rašiniais? Juk jo rašinyje niekur nepaminėti latviai, ukrainiečiai ar kiti. Jei norėsi ką nors juodinti, gali ir angelą padaryti juodu.

Stasys Prakapas

Toronto, Ont

Konferencija Nidoje ribojosi lietuvių-žydų santykių klausimu. Todėl latvių, ukrainiečių ar kitų tautų dalyvavimas žydų žudynėse Baltarusijoje ir Ukrainoje dr. Dean pranešime nebuvo liečiamas. Red.

Ačių už *Akiračius*. Sekmės ir ištvermės linkiu širdingai!

Genovaitė Diržys

Woodhaven, NY

NAUJAUSI „VILMORUS" APKLAUSOS DUOMENYS

(*Lietuvos rytas*, 1998 gegužė)

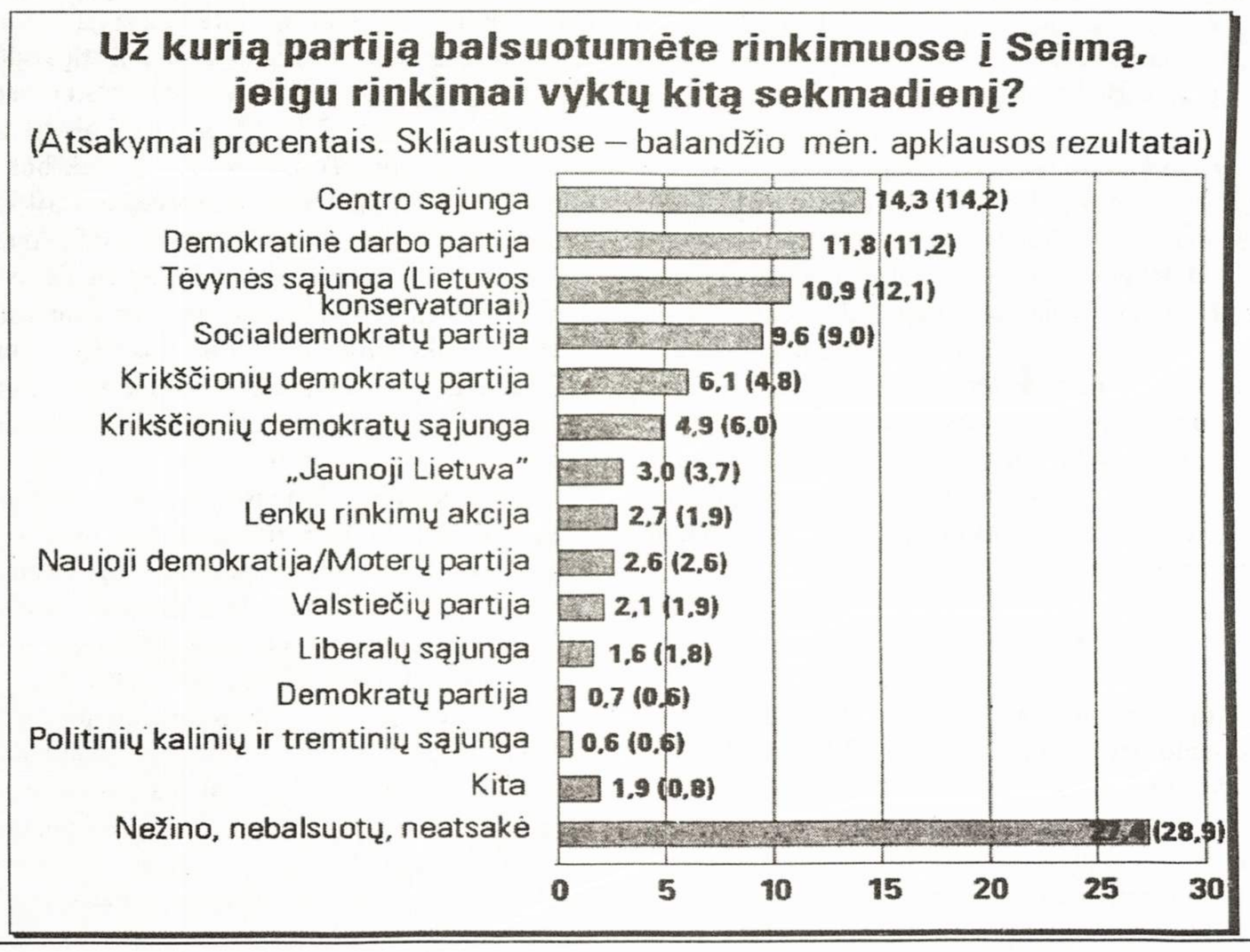

GERIAUSIA DOVANA BET KOKIA PROGA
„Akiračių" metinė prenumerata.
Tik dvylika dolerių.
Užsakydami „Akiračius" savo giminėms, draugams ar pažįstamiems Jūs ne tik suteiksite jiems malonumą, bet ir pratęsite mėnraščio gyvavimą.

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą:
Vardas ir pavardė .....
Gatvė .....
Miestas ..... Valstybė ..... Zip .....

AKIRAČIAI
9425 So. Pleasant Ave.,
Chicago, Illinois 60620-5647

Prenumerata $ 12.00
Auka ..... $.....
Pridedu čekį $.....

ALp 1752

PREZIDENTAS...

(atkelta iš 1-mo psl.)

šiuo atveju jos neužsitęstų per visus penkis jo prezidentavimo metus. Juk kerštingas varžovas, pralaimėjęs beveik lygiomis pasibaigusius rinkimus, galėtų bandyti organizuoti aktyvią opoziciją ir net paralyžuoti ar bent smarkiai trukdyti prezidentūros darbą. Tačiau taip neatsitiko – A. Paulauskas, atrodo, tam neturi nei noro, nei laiko, nes organizuoja naują partiją ir iš anksto pradeda rengtis sekantiems rinkimams.

KYLANTIS POPULIARUMAS

Kad naujajam Prezidentui iš tiesų sekasi neblogai, rodo, visų pirma, visuomenės apklausų duomenys. Štai, pagal *Lietuvos ryte* skelbiamus „Vilmorus" firmos apklausos duomenis, Prezidentu pasitiki 70% apklaustųjų, o tai netgi daugiau už pasitikinčiųjų bažnyčia (63%) ir spauda (62%). Tuo tarpu Seimu pasitiki tik 17% apklaustųjų.

Dar įspūdingesni *Respublikoje* 1998. IV.30 skelbiami „Baltijos tyrimų" apklausos duomenys. Čia apklausiamieji patys turėjo pasirinkti pavardę visuomenės veikėjo, kuriuo jie labiausiai pasitiki. Štai patys patikimiausieji:

Valdas Adamkus	36,8 %
Algirdas Brazauskas	15,5 %
Vytautas Landsbergis	7,6 %
Artūras Paulauskas	7,6 %
Vytenis Andriukaitis	7,3 %
Kazys Bobelis	7,3 %
Gediminas Vagnorius	6,7 %
Česlovas Juršėnas	4,3 %
Romualdas Ozolas	3,9 %
Egidijus Bičkauskas	3,0 %

O svarbiausia tai, kad apklausų duomenys rodo, jog Prezidento populiarumas po rinkimų ne tik nerodo tendencijos mažėti, bet dar pastebimai didėja.

Padidėjusį Prezidento populiarumą rodo ir spaudos laikysena. Tuojau po rinkimų Prezidentas spaudoje susilaikė nemažai priekaištų dėl neryžtingumo formuojant naują prezidentūros štabą, dėl tikro ar tik įsivaizduoto nenoro atsisakyti JAV pilietybės, net dėl rinkiminių pažadų, kurių labai ribotos jo konstitucinės galios neleis įvykdyti. Tuo tarpu per paskutinius du mėnesius spaudos laikysena Prezidento atžvilgiu pastebimai pagerėjo.

SĖKMĖS PRIEŽASTYS

Kur slypi ne mažėjančio, o dargi didėjančio Prezidento populiarumo priežastys? Manau, kad čia svarbiausi keturi dalykai:

1. Ryžtinga ir principinga Prezidento laikysena formuojant naują vyriausybę bei sugebėjimas naudotis jo turimu moraliniu autoritetu.

2. Krizė valdančiojoje koalicijoje bei Prezidento politinė nuojauta ir sugebėjimas ja pasinaudoti.

3. Didelis visuomenės pritarimas jo paskelbtai santarvės idėjai.

4. Nemažos dalies A. Paulausko šalininkų perėjimas į V. Adamkaus pusę.

Pradėkime nuo paskutiniosios priežasties, nes ši mano prielaida yra turbūt sunkiausiai įrodoma. Viena yra aišku: Prezidentu pasitiki absoliuti dauguma Lietuvos gyventojų, tuo tarpu rinkimuose už jį balsavo tik pusė rinkėjų. Todėl tarp pasitikinčiųjų Prezidentu ir jį dabar remiančiųjų turi būti ir nemažai buvusių, o gal ir tebesamų A. Paulausko šalininkų. Tačiau aiškių ir lengvai pastebimų priežasčių, kodėl Paulausko šalininkai pereitų į Adamkaus pusę nėra. Prezidentas kol kas negali pasigirti dideliais, platų rezonansą visuomenėje sukėlusiais laimėjimais. Todėl priežasčių, manau, reikia ieškoti ne Prezidento veikloje, o pačių rinkėjų laikysenoje.

Manau, kad prieš antrą rinkimų ratą V. Adamkaus ir V. Landsbergio bendri pareiškimai, kad tarp jų vyksta ne rinkiminė kova, o beveik tik draugiškos varžybos ir kad antrame rate rems vienas kitą, nežiūrint kuriam laimė lems į jį pakliūti, atbaidė dalį prieš Landsbergį nusiteikusių Adamkaus šalininkų. Jiems galėjo pasirodyti, kad išrinkus Adamkų, Lietuvą ir toliau *de facto* valdys Landsbergis, tik ne savo, o V. Adamkaus rankomis. Tačiau po rinkimų Adamkus sugebėjo labai efektyviai ir įtikinančiai pademonstruoti savo savarankiškumą ir neįsipareigojimą jokiai politinei grupuotei (net jį rėmusiems centristams). Todėl neturėtume labai stebėtis, jei dalis pas Paulauską perbėgusių Adamkaus šalininkų dabar grįžta atgal.

Prezidento konstitucinės galios formuojant naują vyriausybę iš tikrųjų yra labai ribotos. Tačiau jo įtaka pertvarkant šalies vyriausybę šį kartą toli peržengė konstitucines ribas. Ir peržengė ne blogąja prasme: konstitucija nebuvo laužoma; Adamkus tik sugebėjo labai efektyviai, tiesiog maksimaliai pasinaudoti savo turimu dideliu moraliniu autoritetu ir valdančiosios koalicijos ligšiolinėmis nesėkmėmis.

Visų pirma, plataus pritarimo visuomenėje susilaukė Prezidento pasiūlymas mažinti ministerijų skaičių. Visuomenė tai suprato kaip pastangas mažinti valdymo grandies biurokratų skaičių, nors gali ir taip atsitikti, kad biurokratai paprasčiausiai bus perkilnoti iš vienos ministerijos į kitą.

Taikinių tarp ministrų, kuriais reikėtų atsikratyti dėl nesugebėjimo ar skandalų jų ministerijose taip pat netrūko. Tačiau Prezidentas apsiribojo tik dviem ministrais, kurių pakeitimas tapo beveik būtinybe. Tai Švietimo ministras Z. Zinkevičius (krikščionis demokratas) ir Europos reikalų ministrė L. Andrikienė (konservatorė). Tai įvarė plyšį tarp koalicijos partnerių: krikdemai norėjo atsikratyti arogantiška ir jų Užsienio reikalų ministrui dirbti trukdančia Ruropos reikalų ministre L.Andrikiene, konservatoriai krikdemams „atsilygino", atimdami iš jų švietimo ministeriją.

Nors santarvės idėja visuomenėje sklaido gan seniai, Adamkus ją, kaip rinkiminį šūkį ėmė pabrėžti pačiu patogiausiu laiku – prieš pat antrą rinkimų ratą, kai konservatorių parama jam jau buvo užtikrinta, nor s ir kaip nepriimtinos būtų jo kalbos apie santarvę konfrontuoti nusiteikusiems konservatoriams. Nepritaria santarvės minčiai ir dalis krikščionių demokratų, na ir, žinoma, visomis keturiomis praeitin įklimpę tremtiniai bei politiniai kaliniai. Tačiau visuomenėje šis pasiūlymas rado platų atgarsį. Jam pritarė praktiškai visos kitos politinės partijos, išskyrus valdančiąją koaliciją. Konservatorių vadai dar bandė aiškinti, kad santarvė neįmanoma be teisybės atstatymo, atgailos, atsiprašymo už sovietmečiu padarytas skriaudas ir panašių „kabliukų". Tačiau visuomenei beveik aštuoneris metus trunkančios ideologinės rietenos dėl praeities jau tiek įgrįso, kad spaudoje pritarimas santarvės idėjai buvo beveik visuotinis, o prieštaravimas jai tapo blogo skonio ženklu. Vienintelis dėmesio vertas konservatorių priekaištas Adamkaus puoselėjamai santarvei – kad jos reiktų siekti darbais, o ne žodžiais. Tačiau Adamkaus reakcija į šį priekaištą buvo tiesiog meistriška. Neblogai sutardamas su partijos ateitimi susirūpinusiu ir todėl į kompromisus linkusiu G. Vagnoriumi ir nekreipdamas dėmesio į užtikrintą Landsbergio pasipriešinimą, į sveikatos apsaugos ministrus V. Adamkus pasiūlo buvusį premjerą, LDDP narį Mindaugą Stankevičių, ragindamas dėmesį kreiptį ne į kandidato partinę ar ideologinę priklausomybę, o į administracinius sugebėjimus. Dešinysis konservatorių sparnas beveik širdies priepuolį gavo sužinojęs, kad tokiam Prezidento pasiūlymui pritarė jų (!) premjeras. Tačiau visuomenė tokį sprendimą sutiko gan palankiai ir tai, kas aplink V. Landsbergį susitelkusiam konservatorių sparnui atrodė nedovanotina klaida, tapo dideliu V Adamkaus laimėjimu.

POLITINIO ŽEMĖLAPIO IR POLITINĖS KULTŪROS KAITA

Visa tai, apie ką mes čia kalbėjome, galima laikyti naujojo Prezidento politiniais laimėjimais. Tiesa, tai nėra kokie ypatingai svarbūs darbai ar reikšmingi įvykiai, kokiais „įsirašoma į istoriją". Tai politinė kasdienybė – reikalinga ir būtina, bet ne „amžina". Tačiau su V. Adamkaus atėjimu Lietuvos politiniame podirvyje prasidėjo ir daug svarbesni, tik ne taip lengvai pastebimi ir apčiuopiami pokyčiai.

Vienas iš tokių, mano nuomone, labai teigiamų, poslinkių, tai bepradedanti įsitvirtinti daugpartinė demokratija, pakeisianti gan primityvų, švytuoklės principu veikiantį dvipartinį modelį. Nuo pat nepriklausomybės atkūrimo iki paskutinių rinkimų Lietuvos balsuotojai praktiškai galėjo rinktis vieną iš dviejų vyraujančių grupuočių: Tėvynės sąjungą (konservatorius) arba darbiečius (buvusius komunistus). Tą pačią galimybę galima išsakyti ir kitais žodžiais. Vienoje pusėje gerieji, kitoje – blogieji. Vienoje patriotai, kitoje kolaborantai. Vienoje „nebuvusieji", kitoje „buvusieji". (Politinės metafizikos dėsniai, nusakantieji, kaip buvę netgi aršūs komunistai, ateidami pas konservatorius pasidaro „nebuvusiais" man iki šiol tebėra nesuprantami.) Bėda su šitokiu skurdžiu politiniu modeliu ta, kad jis tiesiog skatina partinę aroganciją: nors ir ką bedarytume (ar nedarytume), anksčiau ar vėliau ateis ir mūsų eilė prie valdžios lovio. Logiškai mąstant atrodytų, kad „geriesiems" ten skirta pabūti ilgiau, „blogiesiems" trumpiau. Tačiau būna ir taip, kad skurdaus modelio ir logika skurdi...

Per paskutinius Seimo rinkimus, tiesa, buvo didelis partijų pasirinkimas – net 30. Taip išsiskirstę balsai didžia dalimi atiteko 5% barjero neperžengusioms partijoms. Tokiu būdu didžiausia partija – konservatoriai, surinkusi mažiau negu trečdalį balsų, užsitikrino seime absoliučią daugumą. Tačiau dabar visi apklausų duoimenys rodo, kad sekančiuose rinkimuose vietoj dviejų bus net keturios ar penkios partijos varžovės, turinčios realių galimybių laimėti. Ir kad jeigu rinkimai būtų dabar, juose pirmautų centristai. Tai labai geras ženklas. Ne todė, kad konservatoriai užleidžia vietą centristams. Galėtų jų vietoje būti socdemai, paulauskininkai ar dar kas nors. Svarbu, kad įsigali kaitos principas. Nei viena grupė nebėra tikra, kad anksčiau ar vėliau paklius į valdžią, nesvarbu kaip besielgtų ar ignoruotų rinkėjų poreikius. Adamkaus nuopelnas čia turbūt tas, kad jis, pasinaudodamas centristų parama, įteisino juos kaip realias galimybes turinčią ir politinę jėgą.

Nemažiau svarbus ir tiesioginis Adamkaus įnašas į krašto demokratinę kultūrą – su jo atėjimu į Lietuvos politinę areną beveik iš karto politinė diskusija iš asmeniškos perėjo į dalykišką plotmę. Lyg burtininko lazdele mostelėjus, pasibaigė praeitin orientuoti ideologiniai ginčai.

Z. V. Rekašius